

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra bohemistiky

Pouť do Mariazell v tištěné produkci 17. a 18. století

The Pilgrimage to Mariazell in Print Production of 17th and 18th Century

Bakalářská diplomová práce

Autorka práce: Ingrid Linderová

Studijní obor: Česká filologie - Historie

Vedoucí práce: Mgr. Jana Kolářová, Ph.D.

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne 20. 4. 2017

Děkuji Mgr. Janě Kolářové, Ph.D. za odborné vedení mé práce, cenné rady a připomínky, děkuji také za její vstřícnost, obětavost a vždy laskavý přístup. Děkuji své rodině a přátelům, bez jejichž podpory by tato práce nikdy nevznikla.

Obsah

Úvod.....	6
1. Poutě.....	7
1.1 Důvody konání poutě.....	7
1.2 Raná historie poutí.....	8
1.3 Obnova poutí	10
1.4 Zázračné obrazy a sochy	11
1.5 Barokní církevní oslavy.....	12
1.6 Závěr nejslavnější doby poutí.....	13
2. Mariazell.....	15
2.1 Raná historie Mariazell	15
2.2 Legendy o Mariazell	16
2.3 Další vývoj místa.....	17
2.4 Milostná socha a obraz Panny Marie v Mariazell	18
2.5 Úloha náboženských bratrstev v prožívání víry	19
2.6 Poutě do Mariazell z českých zemí	20
2.7 Úcta k mariazellské Panně Marii v českých zemích	23
3. Spisy tematizující pouť do Mariazell	25
3.1 Písně a modlitby na začátku poutě	26
3.2 Poutnické texty v průběhu cesty.....	28
3.3 V cíli	29
3.4 Rozloučení s Pannou Marií Cellenskou	31
4. Žánrové vymezení poutnických písní	33
4.1 Vyprávěcí písně	33
4.2 Hymnus	34
4.3 Písně rozjímavé	36
4.4 Poutnické písně jako samostatná žánrová oblast.....	37
5. Panna Maria Cellenská v poutnických písních	41

6. Básnické jazykové prostředky	44
Závěr	47
Anotace	48
Resumé	49
Seznam literatury	51

Úvod

Naším cílem je zpracovat a prozkoumat českojazyčné spisy tematizující pouť do Mariazell a vylíčit podoby mariánské úcty, na níž jsou tyto poutě založeny. Pramennou základnu této práce tvoří desítky mariánských poutnických písní a modliteb z kramářských tisků¹ a poutnických příruček. Tyto texty vznikaly v průběhu 17. a zvláště 18. století, a to zejména v tiskárnách v Kutné Hoře, Jindřichově Hradci, Praze či Pardubicích. V barokní době poutě představovaly významný fenomén, procházely tehdy všemi zeměmi katolického světa a prostupovaly napříč celou společností. Pro tematické uchopení poutnických textů je proto důležité zasadit vznik a vývoj poutní kultury do historického rámce, který chceme rozvést v první části práce. Barokní doba dovedla k vrcholu kultu mariánské úcty, křesťané si k Panně Marii vybudovali úzký vztah. Mezi naše hlavní záměry proto patří ozřejmit význam exteritoriální mariazellské poutě a skrze poutnické texty popsat motivy poutníků k vykonání poutě, formy devoce k Panně Marii spjaté s Mariazell a její zobrazení v těchto spisech.

---

¹ Do ranku kramářských tisků patří písně světského charakteru, duchovní písně však mezi nimi najdeme také, často se jedná právě o písně poutnické.

1. Poutě

Pouť je nejčastěji chápána jako náboženský akt, kdy věřící vyhledává posvátná místa. Avšak už samotné putování, cesta jsou cílem, který je dovršen na konkrétním sakrálním místě. Dnes se již význam poutí posunul, je časté, že poutníci cestu nepodnikají kvůli náboženskému rozměru, ale spíše obecně pro vlastní osobní rozvoj, kulturní obohacení a nové zážitky. V současné době lze tento pojem užívat i v jiných významech, jelikož pouť se v průběhu času začala často zaměřovat s výročním svátkem neboli zasvěcením sakrální stavby či dříve s posvěcením, hody, tedy se světským svátkem.² Pouť je v našem geopolitickém prostoru spojená hlavně s křesťanským náboženstvím a kulturou a skrze ně je její podstata také nejvíce rozvíjena.

Na poutě se začínalo chodit počátkem velikonočních svátků, poutě na vzdálenější místa se z praktických důvodů podnikaly zvláště v létě a hlavní pouťová sezona končila na podzim v říjnu, což byl tzv. růžencový měsíc, v němž se velice často navštěvovala mariánská poutní místa, ovšem později se stal měsícem mariánské úcty spíše květen. Vzhledem k tomu, že přibližně většina poutních míst byla spjata s devocí k Panně Marii, oblíbenými termíny pro české poutě se staly mariánské svátky jako Nanebevzetí, Narození, Navštívení Panny Marie a další.

1.1 Důvody konání poutě

Hlavním motivem poutníků je představa, že na daném posvátném místě budou schopni vstoupit do intenzivnějšího a více bezprostředního kontaktu s Bohem než jinde.³ Důvody pro vykonání poutě mohly být ryze osobní na vlastní úmysl, nebo se putovalo hromadně s veřejnou prosbou, která se týkala většího počtu lidí, časté byly prosebné poutě za odvrácení epidemií, sucha či neúrody a v době válek poutníci prosili za ochranu před nepřáteli. Když byly tyto prosby vyslyšeny, lidé poutě opakovali každoročně znovu.⁴ Primární funkce poutí spočívala v pozvednutí srdce

---

² KAFKA, Luboš. Dárek z poutí. Poutní a pouťové umění. Praha, 2009, s. 13.

³ EICHLER, Karel. Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku: část dějepisná a popisná. Díl 1. Část 1. Brno, 1887, s. 7.

⁴ KAFKA, Luboš. Dárek z poutí. Poutní a pouťové umění. Praha, 2009, s. 34.

k Bohu, k jeho oslavě, velebení Panny Marie a svatých, v duchovní posile, práci na sobě samém, posílení lásky mezi lidmi, tedy k růstu ve víře. Poutníci prosili za požehnání, pomoc či odpuštění ve svých záležitostech či pro své blízké, děkovali za pomoc a dary již projevované, konaly se poutě záslibné i sváteční. Při návštěvě poutního místa mohli také obdržet odpustky a zvláštní milosti pro sebe či své přátele.⁵ Kromě duchovního rozměru měly poutě pro věřící i kulturní význam, pouť vnímali také jako společenskou událost, vytržení ze stereotypu všedních dní, potkávali se zde lidé z různých krajů, navzájem se obohacovali a sdíleli své poznatky a zkušenosti.⁶ V průběhu poutě se procházelo vesnicemi, městy a cizími kraji, poutníci tak veřejně prezentovali svou víru a díky početnosti procesí pociťovali povzbuzení a podporu pro svou víru a duchovní život.

1.2 Raná historie poutí

Putování na posvátná místa a jejich uctívání není spojeno jen s křesťanským náboženstvím. Již v předkřesťanském období se v Evropě tato místa vyskytovala, motivy putování můžeme najít u nekřesťanských náboženství, jako je judaismus, buddhismus či islám, ovšem charakter těchto cest byl spíše národnostní či politický. Vraťme se ale ke křesťanství, v jehož rámci poutě v našich podmínkách nabyly největšího ohlasu. Již ve 2. století po Kristu začali proudit poutníci ke svatým místům, první doložené poutě směřovaly hlavně na lokality spojené s životem Ježíše Krista a prvních světců, šlo o Svatou zemi, Řím, Santiago, Tours apod.⁷ Dle sv. Jeronýma se věřící chtěli přijít poklonit místu, „kde světlo víry ponejprv s kříže zazářilo“⁸ a toužili se radovat z navštívení míst, kde Kristus žil. Poutě si v té době mohli dovolit hlavně bohatí a vysoce postavení lidé, jelikož cesty byly náročné nejen časově a finančně, ale i z bezpečnostního hlediska, poutníky čekaly překážky a nebezpečí v podobě nemocí,

---

⁵ EICHLER, Karel. Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku: část dějepisná a popisná. Díl 1. Část 1. Brno, 1887, s. 9.

⁶ HOŠKOVÁ, Miloslava. Poutní místa na Moravě a ve Slezsku ve světle lidové zbožnosti. In: Střední Morava: kulturně historická revue. Olomouc, 1996, s. 13.

⁷ KAFKA, Luboš. Dárek z pouti. Poutní a pouťové umění. Praha, 2009, s. 14.

⁸ EICHLER, Karel. Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku: část dějepisná a popisná. Díl 1. Část 1. Brno, 1887, s. 5.

okradení, zajetí či smrti. Do konce raného novověku se proto na poutě vydávali spíše jednotlivci, kteří se přidávali k dalším pocestným, jako byli například obchodníci, aby tak zvýšili svou šanci na šťastné dosažení cíle. V českém prostředí se poutě začaly objevovat od dob sv. Václava, častější však byly až v následujících stoletích.

V 7. století se ale do Palestiny téměř přestalo putovat, neboť toto území ovládli Arabové a nastalo období křížáckých válek. Tyto události měly za následek, že se do popředí zájmu začala jednak dostávat další významná poutní místa a zároveň začala vznikat nová, jež souvisela s křesťanskými svatými, mučedníky, zázračnými obrazy a sochami, dále šlo o místa zjevení, zázračných uzdravení či záchrany života.⁹ V průběhu staletí se poutní trasy zkracovaly a výsledkem byla čím dál hustější síť poutních míst. Každá země měla postupně svá regionální poutní místa a výjimkou nebyly ani české země, kde se Karel IV., nadšený sběratel relikvií světců, postaral o bohatou síť kostelů po celé zemi.¹⁰ K nejoblíbenějším patřila bezesporu Stará Boleslav, spojená s kultem sv. Václava a také Velehrad, kde byl uctíván Cyril a Metoděj. Od přelomu tisíciletí se měnila i podoba poutě, věřící se shlukovali ve stále větší skupiny, měli podporu lidí žijících v oblastech poutí, pomáhaly jim kláštery i špitály, rozšiřovala se síť hostinců a nocleháren. Na lateránském koncilu roku 1123 bylo dokonce přijato zvláštní opatření pro poutníky, jímž byl účastníkovi poutě zajištěn bezcelní status a za smrt či oloupení hrozila církev exkomunikací.¹¹

Z hlediska skladby byla poutní místa ze tří čtvrtin mariánská, zbytek tvořily lokality spojené s úctou ke Kristu či Boží Trojici a svatým.¹² Na konci 14. století, kdy se u nás chýlil k závěru dlouhodobý proces christianizace, začala přispívat narůstající okázalost poutí a přepjaté projevy zbožnosti k počátkům kritiky církevních reformátorů, jako byl například Matěj z Janova, Jan Milíč z Kroměříže či později Jan Hus. Období husitských válek, které v českých zemích poté nastoupilo, se významně dotklo poutí, ty stagnovaly, mnoho poutních míst a kostelů bylo zničeno, častým se stalo také obrazoborectví a zanikla řada milostných obrazů. Pro poutě a poutní kulturu poté

---

⁹ KAFKA, Luboš. Dárek z poutí. Poutní a pouťové umění. Praha, 2009, s. 15-18.

¹⁰ LOUTHAN, Howard. Obracení Čech na víru aneb Rekatolizace po dobrém a po zlém. Praha, 2011, s. 234.

¹¹ KAFKA, Luboš. Dárek z poutí. Poutní a pouťové umění. Praha, 2009, s. 16.

¹² KAFKA, Luboš. Dárek z poutí. Poutní a pouťové umění. Praha, 2009, s. 38-39.

nastala těžká etapa, konfesijní skladbu obyvatelstva tvořilo převážně protestantské vyznání, situaci ovlivnil také příklon šlechty a měšťanů k renesančnímu racionalismu a důrazu na reálný svět, ovšem kritičtější postoj k poutím zaujal i katolický klérus, který se ve svém bádání zaměřil na vědecká studia a exaktní postupy.¹³ Za vlády Jagellonců a v počátečních letech vlády Habsburků se poutě na českém území ocitly na mrtvém bodě. To vše se ale mělo změnit bitvou na Bílé hoře, po níž Habsburkové ovládli české země a začali prosazovat svou náboženskou politiku v podobě rekatolizačního programu.

1.3 Obnova poutí

Habsburkové dobře věděli o praktické využitelnosti poutnictví a rozhodli se použít poutní tradici k upevnění své kontroly nad nesourodými oblastmi monarchie. Nastala doba největšího rozmachu poutí a významně k tomu přispěla barokní kultura. Nejdříve ale bylo důležité navázat na předhusitskou poutní tradici a obnovit zničená poutní místa a kostely. Toho se zhostily různé skupiny, české elity z řad aristokracie podpořily stavbu nových poutních kostelů, náboženské řády v čele s jezuity se staraly o rozvoj poutních míst. Také náboženská bratrstva, tedy společenství křesťanů (obvykle laiků), rozvíjela úctu svatých a Panny Marie, působila při poutích či na samotných poutních místech.¹⁴

Církevní kultura potřebovala oživit a stejně tak to bylo i s poutěmi, poutními místy a kulty, které při nich byly uctívány. Poutní tradice začala znovu vzkvétat na místech, spojených s druhou vlnou christianizace, tedy se sv. Cyrilem a Metodějem, sv. Václavem, sv. Ludmilou a bl. Podivenem. Církev se snažila zpopularizovat kulty nejstarších českých poustevníků, sv. Vintíře, sv. Prokopa či sv. Ivana a dokonale se tak

---

¹³ KAFKA, Luboš. Dárek z pouti. Poutní a pouťové umění. Praha, 2009, s. 20.

¹⁴ MAŇAS, Vladimír. Náboženská bratrstva a poutnictví na Moravě v raném novověku. In: MAŇAS, Vladimír, Zdeněk ORLITA a Martina POTŮČKOVÁ. Zbožných duší úl. Náboženská bratrstva v kultuře raněnovověké Moravy. Olomouc, 2010, s. 20.

snoubila minulost s přítomností. Dále byl uctíván zvláště sv. Jan Nepomucký a později také sv. Jan Sarkander.¹⁵

Domácí náboženská kultura přejímala univerzální katolické prvky, a tak došlo k rozšíření loretských kaplí¹⁶ po celé krajině, mnoho měst a vesnic mělo vlastní Kalvárii, Boží hrob či mariánský sloup. Církevní hodnostáři a šlechtici do českých zemí přiváželi kopie zahraničních poutních obrazů, ikon a soch, kopírovaly se i významné poutní svatostánky, v nichž se často nacházela nejznámější náboženská umělecká díla v naší zemi.¹⁷ Kopie zahraničních poutních míst můžeme najít v Ostrově nad Ohří (Einsiedeln, Švýcarsko), Nové Včelnici (Altötting, Bavorsko) či Chlumu u Třeboně (Mariazell, Rakousko).

1.4 Zázračné obrazy a sochy

Zázračné či milostné obrazy a sochy zobrazující nejčastěji Pannu Marii a Ježíše Krista měly pro poutní místa přímo zásadní význam. Putovaly k nim řady procesí, poutníci zde přinášeli votivní dary a kopie těchto vyobrazení si odnášeli zpět domů v podobě medailonků, škapulířů či svatých obrázků. Úcta k zázračným obrazům a předmětům má svůj počátek v nejstarších nerukotvorných vyobrazeních,¹⁸ které podle legend vznikly za života Ježíše Krista či Panny Marie a významných světců. Jedná se například o veraikon, otisk Kristovy tváře na roušce sv. Veroniky, turínské plátno s otiskem celého Kristova těla či nerukotvorná díla sv. Lukáše a nejstarší byzantské prototypy madon.¹⁹ Těmto vyobrazením byla prokazována velká vážnost nejen pro původ jejich vzniku, ale také proto, že křesťané věřili v jejich nadpřirozenou moc, která se projevovala zázračnými úkazy na daném místě.

---

¹⁵ LOUTHAN, Howard. Obracení Čech na víru aneb Rekatolizace po dobrém a po zlém. Praha, 2011, s. 249.

¹⁶ Loreto je významné italské poutní místo se zázračným milostným obrazem Panny Marie, kopie tohoto chrámu o obrazu se tvořily po celé Evropě.

¹⁷ LOUTHAN, Howard. Obracení Čech na víru aneb Rekatolizace po dobrém a po zlém. Praha, 2011, s. 254.

¹⁸ Předměty vytvořené nadpřirozeným způsobem, ne lidskou rukou.

¹⁹ ŠTAJNOCHR, Vítězslav. Panna Maria Divotvůrkyně. Uherské Hradiště, 2000, s. 15.

Pro chudý a nepříliš vzdělaný, avšak zbožný lid byly milostné obrazy a sochy smyslově uchopitelnější, vnímal je jako zpřítomnění Boha v pozemském světě, prostředníka mezi Bohem a člověkem.²⁰ Křesťané také věřili, že obraz má stejnou moc jako jeho vzor, tridentský koncil pořádaný v 16. století však prohlásil, že obrazy prokazují úctu originálu a zázraky nekoná obraz, ale Bůh.²¹

Některá zobrazení Panny Marie nabyla takového věhlasu a důležitosti, že se stala tzv. palladiem zemí, národů či měst, Panna Maria zde získala charakter ochránčyně, záštity daného území. Pro habsburskou monarchii měla největší význam trůnící Mariazellská Madona, Magna Mater Austriae, také uctívána jako Velká Matka Maďarska a Matka slovanských kmenů. Pro Habsburky se stala dokonce natolik významnou, že ji přijali jako záštitu či patronku vídeňského habsburského domu s titulem Mater domus. Hluboký vztah Habsburků k tomuto poutnímu místu dokazuje i skutečnost, že dvorní svatby tohoto rodu se obvykle konaly právě v mariazellském chrámu.²²

České země přijaly za své palladium reliéf Madony s dítětem ze Staré Boleslavi, Morava uctívala také Madonu Svatotomášskou a ve Slezsku se největší úctě těšila Frýdecká Madona.²³ Mezi oblíbené milostné obrazy a sochy se řadily rovněž Panna Maria Svatohorská, Klatovská, Karlovarská, Madona Svatokopecká, Křtinská či Vranovská.²⁴

1.5 Barokní církevní oslavy

V baroku poutě ještě výrazněji vyjadřovaly oslavu a vítězství, náboženství se skrze ně doslova dralo z uzavřeného prostoru kostelů a klášterů. Duchovní program v této epoše nabral na bohatosti, procesí byla organizovaná, mohutnější a přesně řazená,

---

²⁰ KAFKA, Luboš. Dárek z pouti. Poutní a pouťové umění. Praha, 2009, s. 46.

²¹ ŠTAJNOCHR, Vítězslav. Panna Maria Divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa. Uherské Hradiště, 2000, s. 16-17.

²² ŠTAJNOCHR, Vítězslav. Panna Maria Divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa. Uherské Hradiště, 2000, s. 28.

²³ KAFKA, Luboš. Dárek z pouti. Poutní a pouťové umění. Praha, 2009, s. 56.

²⁴ ROYT, Jan. Obraz a kult v Čechách v 17. a 18. století. Praha, 2011, s. 239 .

poutníci nesli národní atributy v čele s křížem, praporce a korouhve se znaky konkrétní farnosti či cechu, na nosítkách přenášeli i sochy a obrazy.²⁵ Častými se staly jubilejní oslavy založení poutních míst, pořádaly se korunovace zázračných obrazů a soch. Na těchto církevních oslavách se pracovalo s bohatou hudební produkcí, obrazovou a dramatickou složkou v podobě slavnostních osvětlení, ohňostrojí a průvodů s lampiony.²⁶

1.6 Závěr nejslavnější doby poutí

Intenzivní barokní zdobnost, velkolepost a masovost nákladných prvků poutí se staly terčem kritiky různých společenských skupin. Šlechta a císařský dvůr v čele s Josefem II. se s příchodem osvícenství začali snažit o humanitu a toleranci ve společnosti a největším výsledkem tohoto úsilí se stal toleranční patent, díky němuž ustalo pronásledování protestantů a perzekuce židů. Nová císařská politika ovlivnila i katolickou církev, Josef II. zaujal vůči náboženským tradicím kritický postoj, v duchu racionalismu usiloval o zefektivnění chodu církve a výsledků jejího fyzického působení. Tato rozhodnutí však představovala rušení mnohých řeholních řádů, klášterů, kostelů a bratrstev, zasáhla do církevních zvyklostí. Restrikční zásahy se dotkly také poutní kultury, slábla její podpora, poutě byly omezovány a zakazovány, což platilo především pro poutě dlouhodobé a exteritoriální.²⁷ Zákaz poutí platil v letech 1783-1796 i pro nejvýznamnější poutní místo habsburské monarchie – Mariazell, jak dokazuje úryvek z paměti Františka Vaváka: „*Item na procesích dovolených nemají se statue neb obrazy Panny Marie atd. veřejně nositi. Všechna procesí odkudkoliv do Mariacell vedená mají přestati a nemají tam více vedena býti. Též fundace na procesí učiněné mají na školy obrácené býti.*“²⁸ V rámci germanizačních snah panovník dokonce zakázal i poutě spjaté s českou historií, jako byla Stará Boleslav, Svatá Hora či Svatý Hostýn.

---

²⁵ KAFKA, Luboš. Dárek z poutí. Poutní a pouťové umění. Praha, 2009, s. 22-23.

²⁶ KAFKA, Luboš. Dárek z poutí. Poutní a pouťové umění. Praha, 2009, s. 23.

²⁷ Hlavní poutní sezona trvala od jara do podzimu, poutě tedy zpomalovaly hospodářské výsledky během téměř celého roku, což chtěl císař napravit.

²⁸ KAFKA, Luboš. Dárek z poutí. Poutní a pouťové umění. Praha, 2009, s. 25.

Poutní tradice pak pokračovala spíše v okruhu nižších lidových vrstev, u majetnějších skupin byla poutní kultura již na okraji zájmu, a to zvláště z důvodu pronikající ateizace, bohatší rodiny měly vzhledem ke zvyšující se efektivitě práce také více volného času, se kterým chtěly nakládat podle svého uvážení, vyplňovat jej relaxací, zábavou a cestováním. Do poutní kultury začaly pronikat prvky světské pouťové zábavy v podobě prodeje komerčního zboží a atrakcí, ilustrativním příkladem je proměna matějské pouti v Praze. V 19. století konání poutě znamenalo také projevy vlasteneckého přesvědčení a ve 20. století se poutě často stávaly symbolem odporu proti totalitním režimům, přičemž války a totalitní zásahy do náboženství a církevních tradic znamenaly často přerušování a celkové oslabení poutní kultury, která v dnešní době pokračuje zvláště individuálními poutěmi či menšími organizovanými poutními zájezdy z farností.²⁹

---

²⁹ KAFKA, Luboš. Dárek z pouti. Poutní a pouťové umění. Praha, 2009, s. 25-30.

2. Mariazell

Podle Zdeňka Kalisty je „barokní pouť především zjev nejednotný. Barokních poutí bylo na tisíce a každá z nich měla aspoň do jisté míry svůj vlastní charakter.“³⁰ Poutníci se vydávali na poutní místa spojená s Ježíšem, Pannou Marií či svatými. V naší práci jsme z tohoto širokého spektra vybrali poutě mariánské, konkrétně k poutnímu místu Mariazell, na které se spolu s kultem Panny Marie Cellenské v následujících kapitolách zaměříme.

Mariazell je město ležící ve spolkové republice Štýrsko v Rakousku, jedná se o nejvýznamnější poutní místo rakouských zemí a jedno z nejproslulejších poutních míst v Evropě. Počet stálých obyvatel ani zdaleka nepřesahuje dva tisíce, přesto sem ročně zavítají statisíce návštěvníků.

2.1 Raná historie Mariazell

Oblast s údolím, ve kterém leží dnešní město Mariazell, byla osídlena pravděpodobně již v předkřesťanských dobách, dokazuje to velké množství ilyrsko-keltských názvů hor a řek v tomto regionu,³¹ díky nimž můžeme předpokládat existenci malých sídel těchto kmenů. Římané zde podle pramenů vybudovali silnici vedoucí z Neuhaus přes Zellerrain a mramorové lomy v Brunsteineru až do údolí dnešní Mariazell.³² V 6. století, kdy kmeny Avarů ovládaly střední Evropu, se v horské oblasti Mariazell usadili Slované a živil se zde zemědělstvím, i jejich stopy se zde zachovaly v podobě stále existujících místních a horských názvů.

První konkrétní zmínka o tomto místě se nachází v darovací listině z roku 1025, tento dar zahrnoval i území pozdějšího města Mariazell. Dar však provázely dlouhotrvající spory, roku 1151 bylo rozhodnuto, že tato oblast bude spadat pod správu kláštera v Sankt Lambrechtu.³³ Další zmínkou o oblasti pozdější Mariazell je listina papeže

---

³⁰ KALISTA, Zdeněk. Česká barokní pouť. K religiozitě českého lidu v době barokní. Žďár nad Sázavou, 2001, s. 27.

³¹ Jako například řeka Erlauf, protékající jezerem Erlaufsee nedaleko Mariazell.

³² Geschichte von Mariazell [online]. [cit. 2017-04-11]. Dostupné z: <http://mariazell.gv.at/mariazell>

³³ Jedná se o rakouský benediktinský klášter, založený v 11. století, který oblast dnešní Mariazell spravoval.

Hadriana IV. s datem 21. prosince 1157, tento den se až dodnes tradičně slaví jako výročí založení Mariazell.³⁴

2.2 Legendy o Mariazell

Legendy o Mariazell představují oblíbené téma duchovních vyprávěcích písní, což jsou zázračná uzdravení, zásahy Boží moci, často na přímlovu Panny Marie. Podle legendy o vzniku Mariazell byl mnich Magnus na příkaz opata kláštera v Sankt Lambrechtu poslán do oblasti dnešní Mariazell, aby zde sloužil jako duchovní otec místním pastevcům. Před svým cílem Magnus spatřil skálu, která mu znemožnila pokračovat v cestě, prosil tedy o pomoc Pannu Marii, skála se v tu chvíli rozpadla a cesta byla volná. Po příchodu do cíle večer 21. prosince 1157 Magnus položil sošku Panny Marie z lipového dřeva, kterou si přinesl z kláštera, na kmen stromu a vybudoval kolem ní dřevěnou kapli, tu zároveň používal jako mnišskou celu a přístřeší.³⁵ Takto podle legendy vznikl název tohoto místa „Marie v cele“, tedy Mariazell, jenž se brzy stalo duchovním centrem celé oblasti.

Legenda o Jindřichovi představuje moravského markraběte Jindřicha a jeho manželku, jež byli dlouhou dobu nemocní dnou s těžkým průběhem. Ve snu se jim zjevil sv. Václav a nařídil jim, aby vytrvali, důvěřovali Panně Marii a po uzdravení se vydali na pouť do Mariazell, kde mají z vděčnosti vybudovat kostel. Vydali se na cestu vedeni svatým Václavem či andělem, do Mariazell šťastně dorazili, vykonali zde děkovnou pobožnost a nechali postavit kostel.³⁶ Tímto moravským markrabětem byl velmi pravděpodobně Jindřich Vladislav I., který na Moravě vládl v letech 1192–1194 a 1197–1222, bratr českého krále Přemysla Otakara I.³⁷

---

³⁴ Geschichte von Mariazell [online]. [cit. 2017-04-11]. Dostupné z: <http://mariazell.gv.at/mariazell>

³⁵ ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách v 17. a 18. století*. Praha, 2011, s. 79.

³⁶ ŠTAJNOCHR, Vítězslav. *Panna Maria Divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa*. Uherské Hradiště, 2000, s. 135.

³⁷ Legendické vyprávění zapsal Jan Tanner ve svém díle *Trophaea sancti Wenceslai*. ROYT, Jan. *Štýrské poutní místo založil Moravan*. *Katolický týdeník*. [online]. 2004 [cit. 2017-04-12]. Dostupné z: <http://www.katyd.cz/clanky/styrske-poutni-misto-zalozil-moravan.html>

Jiná legenda pojednává o bitvě Ludvíka I. Uherského z rodu Anjou³⁸ proti Turkům, jejichž počet dosáhl 80 000 mužů. Ludvíkovo vojsko bylo čtyřikrát slabší, naděje na vítězství se zdály mizivé, Ludvík se však s prosbou o pomoc obrátil na „Matku Boží Marii z Cely“, u jejíž sochy v Mariazell se už před bitvou modlil. Panna Maria se mu poté zjevila ve snu a slíbila, že jeho prosbu vyslyší. Po probuzení spatřil obraz Panny Marie, jenž nosil zavěšený na hrudi jako paládium³⁹, jak stojí na malém oltáři. Ludvík to pochopil jako znamení jít do bitvy a zvítězil. Se svou armádou poté dorazil do Mariazell a věnoval chrámové pokladnici drahocenný deskový obraz Panny Marie, vykládaný zlatem a drahokamy.

2.3 Další vývoj místa

Pro vývoj osady Mariazell bylo důležitým bodem zřízení zeměpanského trhu ve 14. století, který podléhal opatovi kláštera Sankt Lambrecht. Roku 1344 vévoda Albrecht II. povýšil Mariazell na městys a udělil mu právo obchodovat a pořádat také trh dobytčí a dva výroční trhy. Do Mariazell začali proudit kupci, městys prosperoval a také díky silnému náboženskému centru se stal navštěvovaným a oblíbeným místem. Důležitým místem městyse se stalo náměstí a zvláště kostel, jenž byl v průběhu staletí rozšiřován a renovován, zvláště v období baroka, kdy se Mariazell stalo nejvýznamnějším poutním místem rakouských zemí. Proudily zde davy poutníků, a tak byl gotický chrám v 17. století přestavěn do větší a honosnější barokní podoby. Stal se zvláštní kombinací dvou uměleckých stylů v podobě barokních věží, které lemují gotickou bohatě zdobenou centrální věž. V téže době kostelu věnoval císař Karel VI. hlavní oltář z dílny Johanna Bernharda Fishera z Erlachu.⁴⁰

---

³⁸ Vládl v Uhrách v letech 1342–1382.

³⁹ ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách v 17. a 18. století*. Praha, 2011, s. 186.

⁴⁰ Basilica. Mariazeller Land [online]. [cit. 2017-04-11]. Dostupné z: <http://www.mariazell.at/wallfahrt/basilika/>

2.4 Milostná socha a obraz Panny Marie v Mariazell

Milostný obraz či socha jsou významné a věřícími uctívané pro své zázračné působení, jež je připisováno Bohu a Panně Marii. Může se tak dít bez vůle věřících či jako reakce na prosby, sliby a díky křesťanů. Aby směly být obraz a socha prohlášeny za milostné, musí se aspoň tři roky konat tzv. spontánní poutě na místo sochy či obrazu, poté jsou milostná díla oficiálně liturgicky adorována⁴¹ a mohou se k nim již konat oficiální poutě.⁴² Tak se stalo i v případě mariazellské milostné sochy a obrazu. Jedná se o milostnou sochu Panny Marie Trůnící či jinak nazývané Matky Boží Trůnu Moudrosti, která je umístěna v mariazellském chrámu na vedlejším oltáři. Doba jejího vzniku se pohybuje mezi rokem 1150 a 13. stoletím, mohlo by se tedy dokonce jednat o sošku mnicha Magnuse, která je podle legendy spojená se založením Mariazell. Socha Madony je vysoká 48 cm, Panna Maria pravou rukou drží Ježíška, který ve své ruce svírá jablko, druhou rukou mu matka podává hrušku. Pannu Marii zde podle biblického chápání můžeme vnímat jako novou Evu a Krista jako nového Adama v protikladu ke starozákonní Evě a Adamovi z knihy Genesis, kteří skrze tradičně zobrazované jablko ze zakázaného stromu uvrhli lidstvo do hříchu a smrti.⁴³ Kristus však lidstvo vykoupil z dědičného hříchu, což na soše symbolizuje jablko s novým významem spásy a Panna Maria jako Spoluvykupitelka tuto skutečnost stvrzuje podáním hrušky, tímto gestem mateřsky nabádá Ježíška k lásce ke člověčenství. Socha Panny Marie Trůnící patří k nejstarším mariánským sochám v Evropě a svou výjimečnost potvrzuje i sbírkou drahocenných korunek, ověsků a dalších darů císařů a císařoven.⁴⁴

Spolu se sochou je v Mariazell uctíván milostný obraz Panny Marie Mariazellské z Pokladnice, zvaný Maria Schatzkammer. Pochází pravděpodobně ze 14. století, jedná se o ikonografický typ zobrazení Panny Marie Hodegetrie-Psychosotrie⁴⁵

---

⁴¹ Původně adorace znamenala vyjádření úcty políbením, ve východních církvích se dosud ikony takto uctívají.

⁴² ŠTAJNOCHR, Vítězslav. Panna Maria Divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa. Uherské Hradiště, 2000, s. 23.

⁴³ SZTURCOVÁ, Monika. Mariánské kramářské písně na příkladu sbírky kramářských tisků Muzea Těšínska, 2014, s. 29.

⁴⁴ ŠTAJNOCHR, Vítězslav. Panna Maria Divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa. Uherské Hradiště, 2000, s. 135.

⁴⁵ Panna Maria ukazující směr či průvodkyně na cestě života.

a nachází se v chrámové pokladnici. Podle Jana Royta v Mariazell existovala nepřetržitá úcta k milostné soše již od pozdního středověku,⁴⁶ v baroku se navíc úcta k Panně Marii spjaté s tímto poutním místem prohloubila také díky podpoře Habsburků a jejich blízkému vztahu k mariazellské Madoně a vedla k pořádání velkolepých poutí, kterých se účastnily všechny země monarchie včetně českých a moravských zemí, z nichž do Mariazell například roku 1796 dorazilo procesí až z pětadvaceti vesnic.⁴⁷

2.5 Úloha náboženských bratrstev v prožívání víry

Pro prožívání křesťanské víry je důležitá pestrá duchovní diverzita, věřící můžou ze širokého spektra duchovních směrů a spiritualit uvnitř církve vybrat oblast úcty, která je jim nejbližší. V baroku byla neodmyslitelnou součástí duchovního života člověka mariánská úcta, která nabývala různých forem, jednou z nich byla náboženská bratrstva neboli konfraternity. Náboženská bratrstva se v českých zemích začala objevovat ve 14. století, v období husitských válek byla jejich činnost omezena, avšak po roce 1620 se již bratrstva zakládala po celém království. V letech 1620-1783 jich existovalo až 650, ovšem poté byly zrušeny v rámci josefínských reforem. Jednalo se o dobrovolná obvykle laická sdružení,⁴⁸ jež se seskupovala podle preferencí v duchovní oblasti⁴⁹ za účelem prožívání daného kultu a prohloubení vlastní zbožnosti.

Náboženská bratrstva sdružovala početné skupiny věřících, výjimečně byla určena jen členům určité profese,⁵⁰ ale ve většině případů se jednalo o široce otevřená společenství bez ohledu na stav či původ členů. Existovaly také elitní konfraternity při již stávajících bratrstvech s omezeným počtem příslušníků, šlo ale spíše o výjimky.

---

⁴⁶ ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách v 17. a 18. století*. Praha, 2011, s. 183.

⁴⁷ ŠTAJNOCHR, Vítězslav. *Panna Maria Divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa*. Uherské Hradiště, 2000, s. 137.

⁴⁸ Některá však vycházela také ze spiritualit klasických řádových bratrstev, např. jezuitských, augustiniánských či dominikánských.

⁴⁹ Například: bratrstvo Božího těla, bratrstvo Jména dítěte Ježíše, růžencové bratrstvo vedené dominikánským řádem, bratrstvo sv. škapulíře související s karmelitánskou spiritualitou, bratrstvo svaté rodiny či bratrstvo Panny Marie Sedmibolestné. LOUTHAN, Howard. *Obracení Čech na víru aneb Rekatolizace po dobrém a po zlém*. Praha, 2011, s. 239.

⁵⁰ Jako například brněnská bratrstva sloužících a kočích.

Členů mohlo být od dvanácti po tisíce, nejběžnější bratrstva souvisela s kultem Krista, Panny Marie a svatých, zvláště sv. Josefem, sv. Barborou a sv. Janem Nepomuckým. Mezi nejpočetnější však patřily mariánské konfraternity, kult Panny Marie vyznávalo až 40 % všech bratrstev.⁵¹

Zbožná bratrstva představovala významný fenomén každodenního života, v době jejich zlaté éry v 17. a 18. století byl náboženský a společenský život silně propojen, mimo duchovní oblast se konfraternity angažovaly i v kulturní a hospodářské činnosti. Jejich aktivity lákaly hlavně díky prožívání náboženského života v domácích jazycích, zatímco liturgie byla latinská.⁵² Během staletí se tato sdružení vypracovala natolik, že mohla poskytnout základnu pro realizaci nejširších vrstev společnosti ve správní, společenské, kulturní, liturgické i osobní náboženské oblasti. Členové bratrstev mohli být voleni do jednotlivých úřadů v těchto sférách a aktivně se účastnit organizace chodu konfraternity.

Náboženská bratrstva se ocitla mezi nejdůležitějšími zadavateli tisků, jak uvádí Vladimír Mañas, v letech 1715-1719 představovaly tisky bratrstev 37-50 % z celkové každoroční produkce brněnských tiskáren. Šlo nejčastěji o epištoly, příručky bratrstev, tištěná kázání, darovací publikace, tisky k jubileím a modlitební knihy, k nimž můžeme zařadit i zpěvníky a písňové tisky.⁵³ Zvláště poslední dva zmíněné typy jsou spojeny s poutnickou tematikou.

2.6 Poutě do Mariazell z českých zemí

Bratrstva nejčastěji působila buď v místě konkrétního poutního místa a starala se o jeho provoz a organizaci, nebo existovala bratrstva na poutích, která se rovněž zaměřovala na určité poutní místo, ale již v aktivním poutnickém slova smyslu, neboť na toto místo zajišťovala pravidelná procesí. To je také případ konfraternit

---

⁵¹ LOUTHAN, Howard. Obracení Čech na víru aneb Rekatolizace po dobrém a po zlém. Praha, 2011, s. 239.

⁵² MALURA, Jan. Žánrová hybridizace v české literatuře 16. a 17. století. In: MALURA, Jan. Žánrové aspekty starší literatury. Ostrava, 2010, s. 108.

⁵³ MAŇAS, Vladimír. Tištěná produkce náboženských bratrstev. In: MAŇAS, Vladimír, Zdeněk ORLITA a Martina POTŮČKOVÁ. Zbožných duší úl. Náboženská bratrstva v kultuře raněnovověké Moravy. Olomouc, 2010, s. 44.

v Olomouci a Prostějově, které vznikly k úctě Panny Marie v Mariazell.⁵⁴ Zvláště prostějovská bratrstva jsou výjimečná svým počtem vzhledem k tomu, že Prostějov bylo pouze poddanské město a od druhé poloviny 18. století zde existovala až tři podobná bratrstva zaměřená pouze na Pannu Marii. Zajímavé také je, že Prostějov ležel zhruba uprostřed mezi poutními místy v Čenstochové a Mariazell,⁵⁵ poutníci si tedy mohli vybrat, kterému místu dají přednost. Členové mariazellského bratrstva konali poutě k Panně Marii do Mariazell každoročně v termínu od 24. do 31. srpna.⁵⁶

Akce bratrstev v podobě poutnických procesí a poutí obecně obsahovaly významný jednotící prvek, a to reprezentaci sebe sama i společenství bratrstva či farnosti. Také z brněnské farnosti sv. Jakuba každoročně vycházeli poutníci do Mariazell, jednalo se o velké brněnské každoroční procesí, v pramenech se mluví dokonce o několikasetčlenné české skupině poutníků. Záznam o tom máme díky pramenům řádu kapucínů, kteří se také podíleli na těchto poutích a jejichž kazatelé v Brně vedli dlouhé spory se správci brněnské farnosti kvůli duchovním kompetencím, zvláště ohledně kázání k poutníkům. Pro naši práci je z hlediska českojazyčného charakteru poutí pozoruhodná pře kapucína P. Kuniberta z Waldsasenu a brněnského faráře a děkana P. Antonína Herrmanna z roku 1732. Kapucín Kunibert prosazoval na pouti v Mariazell kázání pro poutníky v německém jazyce, děkan Herrmann mu to však vyčítal a snažil se ho přemluvit aspoň ke krátké promluvě k poutníkům v češtině. Kunibert se nedal přesvědčit, Herrmann tak musel zajistit český překlad jeho kázání a nepřizpůsobivého mnicha nechal pro příští procesí nahradit jiným kazatelem. Další rok již šli na pouť do Mariazell dva kapucíni, jeden z nich měl na starost českou jazykovou skupinu poutníků, další německou.⁵⁷ Je tedy zcela evidentní, že česky

---

⁵⁴ Tato bratrstva jsou doložena v soupisu procesí podle farností a děkanství v olomoucké diecézi z roku 1771, jenž byl vytvořen z důvodu státní kontroly a usměrnění náboženských aktivit obyvatelstva.

⁵⁵ Vzdálenost z Prostějova do Čenstochové či do Mariazell byla téměř shodná – šlo o cca 320 km.

⁵⁶ MAŇAS, Vladimír. Náboženská bratrstva a poutnictví na Moravě v raném novověku. In: MAŇAS, Vladimír, Zdeněk ORLITA a Martina POTŮČKOVÁ. Zbožných duší úl. Náboženská bratrstva v kultuře raněnovověké Moravy. Olomouc, 2010, s. 28.

⁵⁷ TEJČEK, Michal. Kapucíni v Brně v 17.-18. století. In: NOVÁK, František. Brno v minulosti a dnes. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna. Brno, 2005, s. 187.

mluvící poutníci mohli mít potíže s jazykovou bariérou na pouti, ovšem jak vidíme dále, existovali jedinci, kteří se snažili, aby čeští poutníci mohli pouť naplno prožít.

Podle Josefa Sterna byly brněnské poutě do Mariazell také „dobrým zrcadlem mírového soužití různých národností, neboť tyto poutě byly vedeny jak německými, tak českými kněžími.“⁵⁸ Z jihu Moravy tedy do Mariazell proudilo velké množství poutníků, poutě z Moravy do Mariazell se konaly po staletí a prastará procesí tvořili také poutníci od Znojma. Podle Radana Květa pochází nejstarší poutní trasy v českých zemích z 12. a 13. století, od roku 1360 existuje v pramenech název Zellweg, tedy Zellenská cesta, přičemž do Mariazell vedly hlavní trasy pravděpodobně přes Graz a Vídeň.⁵⁹

Poutě z Brna do Mariazell trvaly obvykle šest dní, u místa prvního přenocování ve Znojmě se k brněnským poutníkům připojili putující z Oslavan, Rouchovan a Třebíče. Další zastávka byla již v Rakousku – Eggenburg a putující poté procházeli kolem benediktýnského kláštera z 11. století na kopci Göttweig či obcí Paudorf, kde o moravských poutích do Mariazell dodnes svědčí kopie „starobrněnského milostného obrazu“ z augustiniánského kláštera na Starém Brně. Poslední dva dny před Mariazell poutníci přespali ve Wilhelmsburgu, cesta pokračovala kolem řeky Traisen k Annabergu, kde je čekalo poslední přenocování před cílem. Trasa vedla kromě duchovních objektů, jako kláštery, kostely a menší poutní místa, také přes nedotčenou přírodu, poutníci tak mohli vnitřně spočinout a občerstvit se pohledem na cizí krajinu místo obvyklých starostí každodenního života. Zpátky se putující vydávali buď stejnou cestou, nebo volili jiné alternativy, aby poznali co nejvíce nových míst, například menší poutní místa jako: Maria Dreieichen, Maria Taferl či svatyně Boží Trojice v Sonntagbergu. Pokud poutníci hodlali jít vlastní cestou, mohli se spolehnout na ukazatele s nápisy se symboly svých poutních cílů v jednotlivých vesnicích či městech.⁶⁰

---

⁵⁸ STERN, Josef. Cesta poutníků z Brna do Mariazell. In: Staré stezky. Poutní cesty: soubor referátů ze 4. pracovního setkání 21. 4. 1999. Brno, 1999, s. 53.

⁵⁹ KVĚT, Radan. Poutní cesty. In: Staré stezky. Poutní cesty: soubor referátů ze 4. pracovního setkání 21. 4. 1999. Brno, 1999, s. 8.

⁶⁰ STERN, Josef. Cesta poutníků z Brna do Mariazell. In: Staré stezky. Poutní cesty: soubor referátů ze 4. pracovního setkání 21. 4. 1999. Brno, 1999, s. 55.

Také v jižních Čechách existovala společenství podporující mariazellské poutě, jednalo se například o sdružení na podporu habsburského chrámu v Mariazell,⁶¹ ovšem většina organizací, spolků a bratrstev se pochopitelně zaměřovala zvláště na poutní místa v českých zemích.

2.7 Úcta k mariazellské Panně Marii v českých zemích

Jak jsme již zmínili, v rámci snahy o lokální rozvoj duchovního života se začaly v českých zemích tvořit kopie významných zahraničních poutních míst. Tak se dělo i v případě úcty k Panně Marii v Mariazell. Podle Jana Royta byla mariazellská Madona v českých zemích velice oblíbená mimo jiné pro své legendické spojení se sv. Václavem, jenž se údajně ve snu zjevil markraběti Jindřichovi, poradil mu putovat do Mariazell a postavit tam kostel.

Přímo v Praze na Karlově brzy vznikla mariazellská kaple, kterou nechal roku 1676 postavit hrabě Bernard Ignác z Martinic uprostřed kostela Nanebevzetí Panny Marie a sv. Karla Velikého. Neměla však dlouhého trvání, roku 1733 byla zbourána, o čtyři roky později ji sice znovu vystavěl opat Jan Tomáš Brinke, poté ale opět došlo k jejímu zrušení.⁶²

Dalším místem, které bylo zasvěceno Panně Marii Cellenské, je Rychnov na Moravě, také zvaný Malá Mariazell. Vznik poutního místa je spojen se zázračným uzdravením kováře Jacoba Frantze z nedaleké obce Lubníku, který měl nehodu ve stodole a zůstal těžce zraněn. Ve snech byl nabádán k návštěvě Mariazell, kam se přes fyzické těžkosti nakonec přece jen vydal, brzy však pro vyčerpání ulehl ke stromu a po probuzení se cítil uzdraven, pouť dokončil a z Mariazell donesl na místo svého uzdravení obraz Panny Marie, kam se s rodinou od té doby chodil modlit. Brzy sem začaly proudit davy poutníků, na místě zázraku byla postavena kaple, obraz věřící později nahradili

---

⁶¹ LOUTHAN, Howard. Obracení Čech na víru aneb Rekatolizace po dobrém a po zlém. Praha, 2011, s. 239.

⁶² ROYT, Jan. Obraz a kult v Čechách v 17. a 18. století. Praha, 2011, s. 247.

dřevěným reliéfem Panny Marie Cellenské z Pokladnice, roku 1750 prohlášeným za milostný, a později jej přesunuli do farního kostela sv. Mikuláše v Rychnově.⁶³

Také Chlum u Třeboně byl označován jako Malá Mariazell a i zde došlo k vybudování poutního místa na základě zázraku. Roku 1737 hrabě Jan František z Fünfkirchenu při pádu lešení jen těsně unikl smrti a na poděkování dal postavit kostel zasvěcený Panně Marii po vzoru poutního chrámu v Mariazell, v němž blízko hlavního oltáře visela kopie obrazu Mariazellské Madony.⁶⁴

Trojici „Malých Mariazell“ v českých zemích uzavírá původní obec a historická čtvrť Komárov u Brna, dnes již součást města Brna, která se dříve nazývala „Malá Mariacela“ či „Klein Mariazell“.⁶⁵ Odtud vycházela procesí do Mariazell, jako památku na tyto každoroční poutě Brňanů zde proto nechal rolník Valentin Weiss roku 1724 postavit poutní kapli. V kapli se nacházel obraz Mariazellské Madony, dotýkaný přímo s milostnou sochou v Mariazell, po zrušení kaple byl přemístěn do farního kostela v Komárově.⁶⁶

Kapli Panny Marie Cellenské můžeme najít i na Hradišti sv. Hippolyta u Znojma, vznikla díky slibu probošta Langa, když Znojmo roku 1832 zamořila epidemie asijské cholery.⁶⁷ Kult Panny Marie Cellenské je rovněž zřejmý v Horní Čermné blízko Ústí nad Orlicí, kde byl uctíván obraz Mariazellské Madony z Pokladnice a poutě se zde konaly od roku 1780. V poutním kostele Sv. Máří Magdalény v Heřmanicích nad Labem visel obraz Panny Marie Cellenské Trůnící s poutní tradicí od roku 1766. Obrázek Panny Marie z Mariazel byl uctíván také v kapli Nanebevzetí Panny Marie na Rovínku ve Slapech, Panna Maria Cellenská zde byla nazývána Královnou Povltaví jako patronka vltavských vorařů.⁶⁸

---

⁶³ BOHÁČ, Zdeněk. Poutní místa v Čechách. Praha, 1995, s. 93.

⁶⁴ Historie obce. Chlum u Třeboně. Oficiální web městyse. [online]. [cit. 2017-04-12]. Dostupné z: <http://www.chlum-ut.cz/historie-mestyse/d-53/p1=60>

⁶⁵ Klein Mariazell. Internetová encyklopedie dějin Brna. [online]. [cit. 2017-04-12]. Dostupné z: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_ulice&load=2488

⁶⁶ ROYT, Jan. Obraz a kult v Čechách v 17. a 18. století. Praha, 2011, s. 248.

⁶⁷ ODEHNAL, František. Poutní místa Moravy a Slezska. Brno, 2008, s. 326.

⁶⁸ ŠTAJNOCHR, Vítězslav. Panna Maria Divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa. Uherské Hradiště, 2000, s. 137

3. Spisy tematizující pouť do Mariazell

Podle Jana Malury jsou duchovní písně, litanie a modlitby „obecně vytvářeny principy variace a opakování, motivicky a formulačně se tedy příliš neliší, vstupují do vztahů a navzájem si půjčují konkrétní motivy a obrazná pojmenování. Jednotlivé žánry nejsou přesně vyhraněné, splývají v jeden obecnější typ, jelikož mají sloužit v podstatě stejným potřebám v rámci dobové náboženské praxe, a to povznést duši ke kontemplaci a osobní promluvě s Bohem.“⁶⁹

Tematizace poutí do Mariazell a zvláště podoba úcty k Panně Marii spjaté s tímto místem se vyskytuje v kramářských tiscích v podobě poutnických písní, v poutnických příručkách, knihách zázraků, mariánských atlasech či pamětních knihách. V naší práci se ale zaměříme především na poutnické písně a částečně i modlitby z kramářských tisků a poutnických příruček, neboť byly nejčastější formou tištěné produkce, kterou věřící při poutích používali, a najdeme v nich komplexně zobrazenou úctu, již poutníci projevovali Panně Marii Cellenské. Hlavním tématem těchto tisků je tedy Panna Maria a vztah poutníků k ní, v následujících kapitolách se zaměříme se na to, jak poutníci Pannu Marii vnímali, jak byla zobrazována v poutnických tiscích, soustředíme se na projevy úcty, kterou Panně Marii poutníci projevovali, a na to, jaký význam připisovali návštěvě Mariazell.

Označení Panny Marie spjaté s Mariazell se v literatuře i pramenech liší, používají názvy Panny Marie jako: Cellenská, Zellenská,⁷⁰ mariacelská,⁷¹ v Cell, z Celly, Cellská atd. V naší práci vycházíme z pramenů, v nichž se nejčastěji vyskytuje označení Panna Maria Cellenská, což preferujeme také v této práci. Kromě Panny Marie Cellenské se písně někdy soustřeďují také na samotné poutní místo, označované nejčastěji jako Mariacell/Mariecell, Cellens, cellenská hora, Cell jmenovaná, Cella mariánská, studnice cellenská atp.

---

⁶⁹ MALURA, Jan, ed. Tanner, Matěj. Hora olivetská. Brno, 2001, s. 33.

⁷⁰ Varianta začínající písmenem „Z“ se objevuje zvláště v současné literatuře, v pramenech převládá fonetická varianta s písmenem „C“.

⁷¹ Podoba části slova – „cell“ v pramenech kolísá mezi „cell“ a „cel“.

3.1 Písně a modlitby na začátku poutě

Texty měly svoji zvláštní podobu a jasný cíl při každé části poutě, což nejlépe ilustrují poutnické příručky, jež postupně představují celý průběh poutě z hlediska modlitebních textů a písní. V úvodu se často objevuje poučení, jímž je poutník nabádán k urovnání všech sporů a křivd, k odpuštění svým nepřátelům, než se vydá na cestu s tím, že pokud toto neučiní, pouť mu nebude příliš prospěšná. Autor textu však zdůrazňuje i těžkosti v podobě horka, žízně či deště, které poutníka na cestě potkají. Ujišťuje ho ale, že tyto nesnáze mu pomůžou ke spasení a poutníkovy dobré skutky Bůh jistě odmění. Putující obětovali únavu, nepohodlí, těžkosti a dlouhou namáhavou cestu v průběhu poutě na konkrétní úmysly, poutník se měl před putováním ztišit a kontempletovat nad nimi. Častými motivy k vykonání poutě byly prosby za uzdravení, odpuštění hříchů, úrodu (obvykle za dešť), narození dítěte apod. Autor poučení také kritizuje pokrytectví, které se může skrývat pod úmyslem vykonat pouť, a varuje před ním: *Učiň dobrý oumysl, že tuto pouť ne proto (abys od lidí za pobožného držán byl) chceš vykonati; neb kdo na ten způsob dobré skutky činí, aby se lidem líbil, a od nich chválen byl jest pokrytec a hříšník.*⁷²

Věřící, kteří se vydávali na cestu, opouštěli své rodiny a majetek na několik týdnů, poutník je tedy nabádán k důvěře v Boha, např.: *tvoje mnění, dítky, přátele a všecko co máš od Boha, poruč Bohu, a myslí sobě tak, bude-li Bůh chtít nějakým trestáním můj dům neb domácí mé, bez přítomnosti mé navštívit, staň se vůle tvá Pane!*⁷³ Putujícím bylo doporučeno vzít si s sebou křížek na krk a růženec, který se na pouti modlil velice často, dále se poutníkovi radí, aby byl během pouti střídavý v jídle i pití a během cesty využíval chvíle volna k rozjímání.⁷⁴ Nakonec je věřící poučován pro vlastní duchovní prospěch používat na pouti danou poutnickou příručku, *v kteréj máš způsob dosti obšírně vyjádřený, jak máš tuto pobožnost vykonati,*⁷⁵ a s přáním ochrany Boží a anděla strážného toto poučení autor uzavírá a podepisuje se jako *tvůj spolu poutník.*

⁷² MZK, sign. ST1-0381.329. Radostná cesta v tomto plačtivém oudolí. Předmluva k poutníčkovi, a2.

⁷³ MZK, sign. ST1-0381.329. Radostná cesta v tomto plačtivém oudolí. Předmluva k poutníčkovi, 3a.

⁷⁴ MZK, sign. ST1-0381.329. Radostná cesta v tomto plačtivém oudolí. Krátké napomenutí kterak se při svatě pouti na cestě chovati má, s. 24-26.

⁷⁵ MZK, sign. ST1-0381.329. Radostná cesta v tomto plačtivém oudolí. Předmluva k poutníčkovi, 3a.

Poutnické písně a modlitby se používají již před začátkem putování, poutníci jednak prosí o ochranu na cestě, loučí se s domovem a příbuznými, jak lze vidět v následujících verších: *Měj se tehdy dobře, naše město milé, Bohu vás poroučíme domácí rozmilé...*,⁷⁶ ale také vybízejí tzv. domácí, ty, kteří zůstávají, aby se přidali a vydali na pouť s procesím, jak ukazují úryvky písně: *Podťe páni měšťanové, podťe s námi, neb vy páni sousedové s manželkami, k naší cellenský Matičce, Krista Ježíše Rodičce... Podťe s námi chudé vdovy a sirotci... Podťe s námi vy mládenci také panny... Podťe s námi i také vy sedláčkové, vy Marie milovníci voráčkové...*⁷⁷

Typický úvod poutnických písní zpívaných při zahájení poutě obsahuje tzv. svolávací začátek, jímž obvykle určený zpěvák neboli povolavatel⁷⁸ oslovuje kolem shromážděné ve 2. os. plurálu. Také může začínat sbor poutníků v 1. os. plurálu, dokonce existují začátky písní, ve kterých k pouti zve samotná Panna Maria, např.: *Slyšte hlas panny Marie, která volá k sobě: podťe ke mně. Již přišel čas, abyste putovali zas. Podťe všichni ke mně sem do štýrské země.*⁷⁹

Těmto úvodním slokám je příznačné expresivní oslovování jako milí poutníčkové, věrní ctitelové, ctitelové cellenští. Nadšení a horlivost jsou umocněny opakováním slov, jako např.: *Sem sem milí poutníčkové rychle chvátejte, k svato-cellenský Marii sem pospíchejte...*⁸⁰ či přímo výzvami k radosti, vroucnosti a pohybu: *Radŭjme se poutníčkové, již přišel čas, abychme k Matičce Boží do Cell šli zas, protože všickni nemeškejme, a na cestu se připravme k Marii putŭjme.*⁸¹

---

⁷⁶ MZK, sign. ST1-0367.323. Žízňivý poutník, aneb cellenská cesta. Písně, které se při mši svaté zpívají před svatou poutí, s. 15-16.

⁷⁷ MZK, sign. ST1-0381.329. Radostná cesta v tomto plačtivém oudolí. Jiná, s. 16-18.

⁷⁸ IVÁNEK, Jakub. Genologická analýza českých barokních písní o svatých. In: MALURA, Jan. Žánrové aspekty starší literatury. Ostrava, 2010, s. 141.

⁷⁹ Knihovna Národního muzea (dále jen KNM), sign. K10546. Píseň po[božná] kterak Panna Maria Celenská líbezně své poutníky k sobě volá a kterak každý poutník její na ten volající hlas odpovídá. Vytištěná v Jindřicho-Hradci, u Ignácia Hilgartnera.

⁸⁰ KNM, sign. K10575. Nábožná píseň k Panně Marii Cellenské. Všem nábožným ctitelům k potěšení na světlo vydaná. Vytištěná v Hoře Kutný.

⁸¹ MZK, sign. ST1-0367.323. Žízňivý poutník, aneb cellenská cesta. Jiná, s. 16-18.

3.2 Poutnické texty v průběhu cesty

Během putování se věřící modlili různé druhy modliteb, nejoblíbenější byly tzv. střelné⁸² či nejobvyklejší jako Otčenáš či Zdravas Maria, neboť při namáhavé cestě bylo komplikované zároveň číst delší a složitější modlitby. Po probuzení bylo doporučeno začít ranní modlitbou za celý nadcházející den a při putování se pokračovalo litaniami, které se řadí mezi prosebné modlitby, jejichž základem jsou invokace, soubor krátkých výzev pronášených obvykle knězem, na něž odpovídají věřící refrénovitým zvoláním ve formě prosby k Bohu, Panně Marii či svatým.⁸³ V našich materiálech jsme zaznamenali litanie: loretánské, k velebné Svátosti oltářní, k Pánu Ježíši, ke svatému Josefu či litanie za dušičky. Po nich zpravidla následovala modlitba růžence, dále poutníci zpívali hymny a písně k Pánu Ježíši, Panně Marii a svatým.

Obvyklé bylo zvolit si každý den patrona, ke kterému se poutníci utíkali a prosili o pomoc a přímluvu na cestě, jak o tom svědčí počátek Písně ke každodennímu patronu: *Tobě my se poroučíme, náš milý patrone* (zde byl prostor k doplnění jména svatého), *tak abychom my ve zdraví po této cestě kráčeli, spasení duše hledajíc, Bohu čest dávali*.⁸⁴ V mariazellských poutnických příručkách se objevuje i píseň ke sv. Václavovi, kterou uvádí následující poznámka: *a modli se Otče náš a Zdravas, pak následující Píseň ke cti a chvále sv. Václava prvního cellenské pouti zakladatele zpívej*.⁸⁵ K blízkému a pozitivnímu vztahu českých poutníků k Mariazell tedy díky legendickému spojení sv. Václava s tímto místem podněcovaly i samotné poutnické tisky.

V příručkách najdeme také modlitbu hodinek neboli liturgii hodin či v současnosti používaný termín breviář. Jedná se o texty k meditaci a soukromé modlitbě, které se modlí v pravidelný čas, tradicí modlit se ve stanovené hodiny se křesťané inspirovali

---

⁸² Krátká modlitba obvykle v délce jedné věty, a to často zvolací, např.: Ježíši, smiluj se nad námi! Panno Maria, přiveď mě k Ježíši. Bože, buď milostiv mně hříšnému. Svatá Maria, královno nebe! O mocnou přímluvu prosíme tebe! Ježíši, miluji tě!

⁸³ Nejčastěji smiluj se nad námi, oroduj za nás, prosíme tě, vyslyš nás, zachovej nás apod.

⁸⁴ MZK, sign. ST1-0381.329. Radostná cesta v tomto plačtivém oudolí. Píseň ke každodennímu patronu od poutníkův vyvolenému, kterážto píseň každý den před pobožností se od poutníkův zpívá, s. 222-223.

⁸⁵ MZK, sign. ST1-0367.323. Žíznivý poutník, aneb cellenská cesta, s. 61.

u židů.⁸⁶ Hodinky obsahují zvláště žalmy, úryvky z Bible, modlitby a pobožnosti k Ježíši Kristu, Panně Marii, svatým, za zemřelé a podobně. Naše materiály obsahují například hodinky o nejsvětější Trojici Boží, o neposkvrněném početí blahoslavené Panny Marie, o umučení Pána Ježíše Krista či hodinky o svatém Josefu.

Častým jevem jsou poznámky autora v podobě rad a výzev poutníkům. Při míjení hřbitova například radí pomodlit se za zemřelé, u drobných sakrálních objektů v podobě křížů, božích muk či kapliček autor doporučuje krátkou modlitbu, např.: *Pozdraven buď sv. Kříži, buď nám klíč do ráje a řebřík do nebe, a loďka k plavení z toho časného do života věčného.*⁸⁷

3.3 V cíli

Když již svaté místo zdaleka spatříš, ku kterému svou pouť vykonáváš, i hned na svá kolena padni, a tuto následující modlitbu říkej. Takto uvádí poznámka autora modlitbu aneb *Pozdravení svatého místa zázračného,*⁸⁸ kterou poutníci vyslovují, když již z dálky poprvé uvidí mariazellský chrám. Po příchodu do Mariazell následuje poklona a pozdravení chrámu a milostnému obrazu. U obrazu začíná zdravení Panny Marie a chvály k ní, jež jsou plné emocionálních přirovnání, jako např.: *buď tisíc tisícůkrát pozdravená Maria, zdráva buď tolikrát, kolik ve všech vodách je krupějíček, kolik na nebi hvězdiček, písku mořského a jiných zrníček kolik v ohni jiskřiček...*⁸⁹ Poutníci zároveň vyjadřují úctu i všem dalším existujícím milostným obrazům Panny Marie: *Zdravas ve všech tvých divotvorných obrazech po všem světě rozšířených, které byli, jsou, a budou...*⁹⁰ Pokračuje se modlitbou k zázračnému

---

⁸⁶ Modlitba uprostřed dne. *Liturgie* [online]. [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: <http://www.liturgie.cz/liturgie-hodin/modlitba-uprostred-dne/>

⁸⁷ MZK, sign. ST1-0381.329. Radostná cesta v tomto plačtivém oudolí, s. 104.

⁸⁸ MZK, sign. ST1-0381.329. Radostná cesta v tomto plačtivém oudolí, s. 192.

⁸⁹ MZK, sign. ST1-0367.323. Žíznivý poutník, aneb cellenská cesta. Pozdravení, které před každým zázračným obrazem může se říkat. Žíznivý poutník, s. 156.

⁹⁰ MZK, sign. ST1-0367.323. Žíznivý poutník, aneb cellenská cesta. Pozdravení, které před každým zázračným obrazem může se říkat, s. 156.

obrazu, v níž poutník obvykle také chválí, ale zároveň prosí o odpuštění hříchů, pomoc v těžkostech a přímluvu Panny Marie u Krista.⁹¹

Panně Marii zachycené na milostném obraze poutníci předkládali votivní dary, jež byly kromě vyjádření úcty dokladem proseb, díky za již projevenou pomoc nebo se také jednalo o výraz pokání. Podoba darů závisela na finančních možnostech poutníka, nejčastěji šlo o svíce a voskové figurky, obrázky svatých, naturálie, v případě zámožnějších věřících předměty osobního vlastnictví, jako šperky, řády, vyznamenání, obrazy či finanční dary často ve formě drahých látek pro milostnou sochu.⁹²

Putující poté přistupovali ke zpovědi, jak dokládají písně, které rovněž podtrhují význam tohoto bodu poutě a doporučují zpověď a milosti z ní pramenící pro uzdravení poutníkovy srdce a duše, např.: *Má duchovní doktory, patří k nim benediktýni: ti každého vyslychájí, jak jest raněný. Maria medicínu, každému kajícímu: na srdci lítost pokání, dá k uzdravení. K té lékaře já půjdu, cesty se bát nebudu... Tam lítostivě vyznám, že sedm ran v srdci mám: s kterýma mou duši k smrti poraněnou mám.*⁹³

Následovala mše svatá, k níž v poutnických příručkách existují celé pasáže s mešními modlitbami a písněmi, tyto části působí oproti zbytku knihy „nejpoužívaněji“.⁹⁴ Důvod si vysvětlujeme tak, že mešní pasáže byly vzhledem k obecně pravidelnému konání mší oblíbené a věřící je používali i mimo poutě. Je také pravděpodobné, že poutníci během cesty příručky neotevírali tak často, ale používali je nejvíce na poutním místě, kde byl na čtení a modlitbu z příručky čas a klid. Propracovanější příručky obsahovaly i tematicky seřazený rejstřík, poutník tak mohl rychle najít potřebnou píseň či modlitbu.

V mariazellském chrámu se kromě hlavního oltáře nacházely i krajní či boční, jichž bylo podle příruček až třináct, jako například oltář sv. Štěpána, sv. Kateřiny, sv. Leopolda, sv. Jiljího, sv. Benedikta, sv. Barbory apod. Poutnické příručky vybízely

---

⁹¹ MZK, sign. ST1-0367.323. Žíznavý poutník, aneb cellenská cesta. Modlitba k zázračnému obrazu P. Marie svatocellenské, s. 153-154.

⁹² DVOŘÁKOVÁ, Hana. Me tibi dedico: votivní dary v okruhu lidové religiozity. Brno, 2000, s. 11-13.

⁹³ KNM, sign. K10544. Píseň nově složená k Panně Marii Cellenské.

⁹⁴ MZK, sign. ST1-0381.329. Radostná cesta v tomto plačtivém oudolí, s. 265-280.

k tzv. *Štaci ke každému oltáři*,⁹⁵ což byl soubor krátkých pobožností v rozsahu obvykle tří modliteb Otče náš a Zdravas Maria u jednoho oltáře s předem danými úmysly.⁹⁶

Věřící na poutním místě věnovali čas také nákupu drobných devocionálií pro sebe a své blízké, kteří zůstali doma, jednalo se zvláště o tzv. svaté obrázky, růžence, křížky a drobné kramářské poutnické tisky spjaté s daným místem.⁹⁷ Prodej devocionálií je sice spjat s konkrétním poutním místem, ale existují doklady, že se šířily také do vzdálených oblastí.⁹⁸ Tento jev je výborně ilustrován na případu exteritoriálních poutí do Mariazell, neboť se jednalo o českým zemím vzdálené místo a při šíření devocionálií se povědomí o něm a úcta k Panně Marii Cellenské dostávaly do všech koutů země, jak o tom svědčí již zmíněné příklady kapliček a obrazů z českých zemí zasvěcených Panně Marii z Mariazell.

3.4 Rozloučení s Pannou Marií Cellenskou

Fáze poutě významně ovlivňovala charakter poutnických písní, obzvláště jsme tento vliv zaznamenali u loučení s poutním místem, Pannou Marií a zázračným obrazem. Je zde patrná silná emotivita, loučící písně a modlitby vyjadřují velký smutek z odchodu a přinášejí atmosféru důvěrné, vroucné a láskyplné promluvy k Panně Marii, jako např.: *Matičko má nejmilejší Maria Panno. Ej nyní přišla ta žalostná smutná chvíle, mého s tebou truchlivého rozloučení, neb již dále ó Matičko cellenská zůstati u tebe čas mě brání... mě déle zůstati u tebe nelze, a aniž více pro pláč a slze mluvití mohu, propusť tehdy mne nehodné dítě tvé ó dobrotivá Matičko od tebe v pokoji.*⁹⁹ Poutník chce zůstat věrný Panně Marii, často se objevuje fráze *zanechávám ti zde své srdce*¹⁰⁰

⁹⁵ MZK, sign. ST1-0367.323. Žízňivý poutník, aneb cellenská cesta, s. 206-210.

⁹⁶ Jako příklad uvádíme úmysly: *za všechny, jak duchovní, tak tělesné potřeby, též za šťastnou hodinku smrti; za všechny nekající hříšníky, za všechny těžkýma nemocmi obklíčený, za vězni a v turecké zemi zajatý, též ve všelikých jiných bídách postavených křesťané.* Žízňivý poutník, s. 208-209.

⁹⁷ ROYT, Jan. Barokní devoční grafika a její autoři. In: Drobná devoční grafika. Katalog výstavy v Okresním muzeu v Rakovníku. Rakovník 1995, s. 3.

⁹⁸ BĚHALOVÁ, Štěpánka. Poutní místa v zahraničí a sbírka kramářských tisků Okresního muzea v Jindřichově Hradci. In: Jindřichohradecký sborník 1997. Jindřichův Hradec, 1997, s. 21.

⁹⁹ MZK, sign. ST1-0367.323. Žízňivý poutník, aneb cellenská cesta. Pobožné Rozloučení aneb Rozžehnání s Rodičkou Boží, s. 210-212.

¹⁰⁰ KNM, sign. K10587. Nová píseň k Panně Marii Cellenské, v nížto ctitel mariánský v lásku, láskou hořící se odevzdává.

apod. Poutníci zpívali i při odchodu z mariazellského chrámu, jak dokládá následující píseň *Když se z kostela vychází: Přišel jsem bídný žebráček, s pláčem k tobě matko, a s pláčem zase odcházím, mluvíc k tobě takto, buď tisíckrát pozdraveno tvé jméno...*¹⁰¹

Po návratu domů doputovavší poutníci v písních chválí a oslavují Boha a Pannu Marii za šťastně dokonanou pouť, děkují za pomoc při cestě, objevují se přirovnání Božího vedení při pouti k Boží ochraně z biblických příběhů, jako příklad uvádíme dvě sloky písně: *Vedl nás jak Abraháma, z hor kaldejských, předcházels nás jako houf Izraelských, vyvedls kajičnou vodu z srdce skály, níž bychom na duši smyli, hříšnou škodu. Krmils nás mannou nebeskou, živým chlebem, Boha a spolu člověka, drahým tělem, napáješ nás vlastní krví, Syna tvého jsme tehdy povinni chválit jména jeho.*¹⁰² Věřící nakonec prosí, aby jim milost pramenící z pouti dlouho vydržela a posilovala je: *Dej, abychom tvou milostí, zachovali, kterou v Celli mariánské, jsme zejskali, posilni srdce našeho ke stálosti, aby více nesvolilo, k žádné zlosti.*¹⁰³

---

¹⁰¹ MZK, sign. ST1-0381.329. Radostná cesta v tomto plačtivém oudolí. Když se z kostela vychází, s. 220.

¹⁰² MZK, sign. ST1-0381.329. Radostná cesta v tomto plačtivém oudolí. Jiná při navrácení domů z pouti, s. 228.

¹⁰³ MZK, sign. ST1-0381.329. Radostná cesta v tomto plačtivém oudolí. Jiná při navrácení domů z pouti, s. 228.

4. Žánrové vymezení poutnických písní

Poutnické písně se řadí mezi duchovní písně, přesněji písně o svatých a jsou zaměřeny na konkrétní objekt, obvykle v podobě Boha, Panny Marie či svatých. V našem případě se soustředíme na písně k Panně Marii spojené s poutním místem Mariazell. Poutnické písně jsou zvláštní žánrovou hybridností,¹⁰⁴ která komplikuje jejich zařazení ke konkrétnímu žánrovému typu, v následujících kapitolách proto naznačíme tři hlavní žánrové okruhy písní o svatých a jejich znaky, které obsahují také poutnické písně, a tyto příklady uvedeme. Dále se zaměříme již pouze na specifický žánr poutnických písní, v našem případě písní k Panně Marii Cellenské, a jejich další rysy, které souvisí také s následujícími třemi žánrovými okruhy.

4.1 Vyprávěcí písně

Písně o svatých se z hlediska žánrového charakteru dělí na tři hlavní okruhy.¹⁰⁵ Prvním z nich je píseň vyprávěcí, ve které podle Jana Malury¹⁰⁶ převládá narativní promluva ve 3. os. singuláru, která se soustředí na život, skutky a smrt světců. Může jít o veršované adaptace hagiografií či historie světců, proto se nezdá, že tyto písně nazývaly legendistické nebo historické.¹⁰⁷ Do textů je vkládána přímá řeč postav, důraz je kladen na epickou složku, až na závěr písně promluvový subjekt vystoupí z pozadí a obrací se k Bohu či světci s krátkou modlitbou.

Dalším důležitým znakem je i dramatičnost líčeného děje, který je primární pro písně o zázracích, zjeveních či písně mravoučné, jež tematicky souvisejí s vyprávěcími písněmi už svým názvem, jako příklad uvádíme: *Nábožná Píseň k Panně Marii Celenské, jak jednu manželku od zoufalství zachránila a ji při životě zachovala* či *Nová píseň o zkáze města a chrámu Mariecell*.¹⁰⁸ Často formálně připomínají spíše světské

---

¹⁰⁴ MALURA, Jan. Žánrová hybridizace v české literatuře 16. a 17. století. In: MALURA, Jan. Žánrové aspekty starší literatury. Ostrava, 2010, s. 99.

¹⁰⁵ IVÁNEK, Jakub. Genologická analýza českých barokních písní o svatých. In: MALURA, Jan. Žánrové aspekty starší literatury. Ostrava, 2010, s. 128-139.

¹⁰⁶ MALURA, Jan. Česká hymnografie raného středověku ve středoevropském kontextu. Otázky českého kánonu. In: Fedrová, Stanislava (ed.) Sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky. Sv. 1. Praha, 2006, s. 53.

¹⁰⁷ IVÁNEK, Jakub. Písně o svatých v české barokní literatuře. Ostrava, 2011, s. 27.

¹⁰⁸ VMO, sign. E15252. Nábožná píseň k Panně Marii Celenské, jak jednu manželku od zoufalství zachránila a ji při životě zachovala.

kramářské písně, a to díky naléhajícímu, tzv. svolávacímu začátku, např.: *Mariecell Milovníci! Poslechněte noviny, v štyrské zemi v Mariecell, které se přihodily*.¹⁰⁹ Obsahem těchto písní bývá nejčastěji epické vyprávění o dramatické události spojené se zásahem moci Boží, Panny Marie či svatých, jako například udržení oběšené manželky při životě či záchrana mariazellského chrámu od požáru a obyvatel města od hladu. Patrná je snaha zvýšit věrohodnost pomocí formulací jako: *tak se v pravdě stalo* či *co se v Štayermarku v skutku přihodilo*, dále autor kladl důraz na senzačnost, používal historický prézens, který děj aktualizoval a dramatizoval, a v neposlední řadě bylo minimalizováno užití obrazných pojmenování.¹¹⁰ Zvýraznění osudů jednotlivců je pro tyto písně typické, v *Nábožné Písni k Panně Marii Celenské...*¹¹¹ figuruje *nábožný manžel, jenž každoročně dvakrát putoval, to do Marie Cel a jeho manželka, která když on nebyl doma, že ji neposlechl na tu svatou pouť, hned se oběsila*. V *Nové písni o zkáze města a chrámu Mariecell*¹¹² jsou líčeny příběhy obyvatel města Mariazell, a to otce, matek, manžela, kteří bědují a volají o pomoc pro své děti a příbuzné, jež jsou zasaženi požárem ve svých příbytcích. Je možné, že se v případě enormního rozsahu písně z praktických důvodů vypouštěla pěvecká realizace, v těchto situacích lze předpokládat individuální recepci či kolektivní vzdělávání věřících v rodinném kruhu.

4.2 Hymnus

Dalším žánrovým typem písní o svatých je hymnus či chvalozpěv, jehož počátky sahají až do starověkého Řecka, úzce souvisí s náboženským zaměřením a jeho smyslem je oslava a chvála boha, v křesťanském kontextu zvláště Boha v osobě Ježíše Krista, dále Panny Marie a svatých. Podle charakteru hymnu má tento žánrový typ dvě významné polohy, a to oslavně-epickou a prosebnou.¹¹³

---

¹⁰⁹ Vlastivědné muzeum v Olomouci (dále jen VMO), sign. E15334. Nová píseň o zkáze města a chrámu Mariecell.

¹¹⁰ SZTURCOVÁ, Monika. Mariánské kramářské písně na příkladu sbírky kramářských tisků Muzea Těšínska, 2014, s. 28.

¹¹¹ VMO, sign. E15252. Nábožná píseň k Panně Marii Celenské, jak jednu manželku od zoufalství zachránila a ji při životě zachovala.

¹¹² VMO, sign. E15334. Nová píseň o zkáze města a chrámu Mariecell.

¹¹³ IVÁNEK, Jakub. Genologická analýza českých barokních písní o svatých. In: MALURA, Jan. Žánrové aspekty starší literatury. Ostrava, 2010, s. 131.

Oslavně-epické písně se obsahově inspirují příběhy a událostmi ze života světců, v našem případě zvláště Panny Marie, jsou psané ve 3. os. singuláru a bývají zkráceny pro potřebu písně, někdy se jedná o pouhé náznaky či zvolání. Oslava, chvála a radost je zde na prvním místě, autoři písní takové atmosféry dosahují pomocí oslovení, pozdravování světců a nadšených zvolání: *Zdravas budiž Maria! Matko Milosti plná...*,¹¹⁴ *Vítám tebe Maria, zdravas milosti plná, vítám tebe, ó Matičko, Krista Rodičko...*¹¹⁵ Dále užívají citoslovce jako: ach!, ej!, ó!, která vykreslují radostné rozpoložení subjektu a přispívají k jásavému ladění textu, můžeme je najít v následujících částech písní: *Ach! Jak mnoho se tisíců pod tím pláštěm skryli...*,¹¹⁶ *Ó! Maria Matko Boží, došlas nebeského zboží...*,¹¹⁷ *Raduj se Panno čistá, ó Maria! plesej Rodičko božská, Aleluja...*¹¹⁸ V posledním zmíněném úryvku vidíme také užití hebrejského výrazu „Aleluja“, jenž znamená „Chvalte Hospodina“ či „Chvalte Pána“, jako oslavný prvek tedy do žánru chvalo zpěvu svou podstatou zapadá přímo dokonale. Oslavně-epické hymny kladou důraz na estetickou složku, je v nich častá přítomnost ustálených metafor, např.: *ó Panno Nebeská Překrásná Růže Rajská...*,¹¹⁹ akcentujících mravní čistotu, sílu a náboženskou oddanost. Existují ovšem písně, v nichž oslavný prvek klesá na minimum. Tehdy je těžké určit, jedná-li se o oslavně-epickou polohu hymnu či výtah z vyprávění. Takový typ písně označuje Ivánek jako výtahovou píseň.¹²⁰ U oslavně-epických písní se díky strofickému členění, přítomnosti refrénu a obvykle přiměřené délce textu předpokládá pěvecká realizace, často jsou tato díla označena jako písně, například: *Nová Píseň k Panně Marii Celenské, v nížto ctitel mariánský lásku, láskou hořící se odevzdává*¹²¹ a doplněna melodií.

---

¹¹⁴ KNM, sign. K10584. Nábožná píseň k Panně Marii Cellenské, všem věrným ctitelům k horlivému zpívání vydaná. Vytiskněná v Hoře Kutný.

¹¹⁵ KNM, sign. K10518. Píseň nová K Panně Marii Cellenské. V Praze, u Františka Jeřábka.

¹¹⁶ MZK, sign. ST1-0367.323. Žíznivý poutník, aneb cellenská cesta, s. 134.

¹¹⁷ MZK, sign. ST1-0367.323. Žíznivý poutník, aneb cellenská cesta, s. 142

¹¹⁸ MZK, sign. ST1-0367.323. Žíznivý poutník, aneb cellenská cesta, s. 249

¹¹⁹ KNM, sign. K10650. Vzbuzující píseň k Svato-Celenské Panně Maryi, všem mariánským ctitelům k duchovnímu potěšení obětovaná. Vytiskněná v Hoře Kutný.

¹²⁰ IVÁNEK, Jakub. Písně o svatých v české barokní literatuře. Ostrava, 2011, s. 26.

¹²¹ KNM, sign. K10587. Nová píseň k Panně Marii Celenské, v nížto ctitel mariánský v lásku, láskou hořící se odevzdává.

Prosebná poloha hymnu je podobně jako oslavně-epická rovina z hlediska promluvového objektu zaměřena na daného světce, akcentován je zde však už i promluvový subjekt, který světci obvykle ve 2. os. singuláru předkládá své starosti a prosby. Oslavný prvek již zřetelně ustupuje do pozadí, naopak je zřejmé zmírnění nadšení, výrazová strohost, kratší rozsah písní (obvykle od deseti do dvaceti slok) a blízkost k modlitbě.¹²² Primární je však apelativní funkce písní, promluvový subjekt se obrací na Boha, Pannu Marii či světce, líčí jim svoje těžkosti a předkládá své prosby. V případě poutnických písní k Panně Marii věřící nejčastěji prosili o ochranu a přítomnost Panny Marie při umírání, před morem, hladem, válkou a nepřáteli, zlem či ďáblem. Vyprošují si přímlovu u jejího Syna, Ježíše Krista, například při posledním soudu či za odpuštění hříchů. Starost o spásu duše prochází celým obdobím baroka a je jedním z hlavních motivů poutnických modliteb a písní. Poutníci prosí o to, aby se nad nimi Panna Maria smilovala a neodmítla je i jejich prosby, např.: *Ó Maria prosíme tě my společně všichni, nezavrhuj tvé ctitele, kteří k tobě přišli...*¹²³ Věřící dále prosí o pomoc při neúrodě, za duše v očistci, českou zem, církve a někdy také za krále či císaře. Typickým prvkem prosebných písní jsou imperativy, v následující ukázce z písně se dokonce objevují v každém verši: *Slyš Maria vyslyš mne, nevzdaluj se ode mě, pospěš a přispěj k pomoci, tebe žádám ve dne v noci, ó Matičko Cellenská, tys Královna nebeská.*¹²⁴

4.3 Písně rozjímavé

V prosebných hymnech je ještě patrné vyrovnávání subjektu a objektu promluvy, ovšem třetí žánrová oblast písní o svatých, písně rozjímavé, se již jasně zaměřují na subjekt promluvy. Subjekt může být prezentován v 1. os. singuláru či jako kolektivní v 1. os. plurálu, v obou případech jde nejčastěji o přemítání, naříkání, vzdychání, bědování, např.: *Ach já od mých velkých těžkých hříchův celý raněný, klečím na zemi,*

---

¹²² IVÁNEK, Jakub. Genologická analýza českých barokních písní o svatých. In: MALURA, Jan. Žánrové aspekty starší literatury. Ostrava, 2010, s. 133.

¹²³ KNM, sign. K10587. Nová píseň k Panně Marii Celenské, v nížto ctitel mariánský v lásku, láskou hořící se odevzdává.

¹²⁴ KNM, sign. K10584. Nábožná píseň k Panně Marii Cellenské, všem věrným ctitelům k horlivému zpívání vydaná. Vytiskněná v Hoře Kutný.

*jako zjevný publikán, nad hříchama si vzdychám...*¹²⁵ Subjekt se v textech stylizuje jako *chudák, bídný, hříšník, ubohý, bezvýznamný, sirotek*, mluví sami sebe také často nazývají *dítka, syny a dcerami Panny Marie*. Mezi rozjímavé písně patří žánr lamentu, jenž vychází z biblických žalmů a žalozpěvů a vyjadřuje niterné pocity trpícího člověka.¹²⁶ Lamentační polohu najdeme často u poutnických písní, v osobní modlitbě mluví vypočítává těžkosti a příkoří, která zažívá v pozemském světě, jako příklad uvádíme sloku písně: *Máme mnoho milá Matko sobě stěžovat, nevím ani jak mám začít tobě žalovat, to nás nejvíc sužuje, že nám dobytek hyne, ach! To sám Pán Bůh dobře ví jak dále bude.*¹²⁷ Objevuje se motiv nepřátel a postesknutí si nad lidskými hříchy, jako např.: *Pejcha, závist a nesvornost v světě povstala, upřímnost a spravedlnost, v lechlost upadla, slídí jeden druhého, přítel přítele svého, jestli je v nějakém neštěstí, posměch má z něho.*¹²⁸ Poté se ale subjekt utěšuje vidinou šťastného věčného života, jako v následujícím úryvku písně: *neb tomu srdcem věříme, žes vyprosila nám božské požehnání, života polepšení, a potom, že nás dovedeš do slávy věčny.*¹²⁹ Časté téma rozjímavých písní byly pašije a trápení Panny Marie při pohledu na svého umučeného Syna, zde lze najít pravděpodobně nejsilnější vyjádření expresivity ze všech tří zmíněných žánrových okruhů.¹³⁰

4.4 Poutnické písně jako samostatná žánrová oblast

Poutnické písně, jak již bylo zmíněno, jsou z hlediska konkrétního žánrového zařazení specifickým typem, nelze je zařadit k určitému obvyklému typu žánru.¹³¹ Naopak, pro tyto texty je typické střídání všech výše uvedených žánrových poloh a je nutné si připomenout, že zde hraje důležitou roli synkretismus a záměrná žánrová

---

¹²⁵ KNM, sign. K10576. Nábožná píseň k Panně Marii Cellenské. Vytištěná v Pardubicích, 1798.

¹²⁶ IVÁNEK, Jakub. Genologická analýza českých barokních písní o svatých. In: MALURA, Jan. Žánrové aspekty starší literatury. Ostrava, 2010, s. 135.

¹²⁷ KNM, sign. K10575. Nábožná píseň k Panně Marii Cellenské. Všem nábožným ctitelům k potěšení na světlo vydaná. Vytištěná v Hoře Kutný.

¹²⁸ KNM, sign. K10590. Nová píseň k Panně Marii Cellenské. V Litomyšli vytištěná.

¹²⁹ KNM, sign. K10590. Nová píseň k Panně Marii Cellenské. V Litomyšli vytištěná.

¹³⁰ SZTURCOVÁ, Monika. Mariánské kramářské písně na příkladu sbírky kramářských tisků Muzea Těšínska. Ostrava, 2014, s. 35.

¹³¹ Podle Jana Malury to ale nemusí být na obtíž, neboť tyto texty vybízí k interpretačnímu zastavení. MALURA, Jan. Žánrová hybridizace v české literatuře 16. a 17. století. In: MALURA, Jan. Žánrové aspekty starší literatury. Ostrava, 2010, s. 99.

hybridizace. Písně spjaté s Pannou Marií Cellenskou z našeho materiálu, tedy především písně poutnické, obvykle obsahují polohu oslavnou, téměř vždy prosebnou, častá je rovina lamentační a z části i vyprávěcí. Poměr těchto složek je různý, záleží na konkrétní písni a fázi poutě, ve které se tato píseň zpívá.

Hlavním znakem poutnických písní je propagace poutní lokality, která souvisí se svolávacím začátkem písní, v němž se objevují imperativní výzvy jako putujme, pojďme atd. V tomto začátku se objevují pobídnutí k návštěvě Mariazell a Panny Marie, zmínky poutající pozornost k Panně Marii a cellenskému chrámu a podněcující k zájmu o ně však najdeme v obsahu celého textu. Děje se tak skrze promluvový subjekt v podobě postavy modelového poutníka, např.: *k Cely hoře ochotně pospíším, Matičky s Kristem Ježíšem, těch já se nespustím*,¹³² *Jazyk můj Maria tě velebí má duše radostně volá k nebi, by jen mohla tě spatřiti, chrám Svato-Cellenský navštívit*.¹³³ Tento poutník také zosobňuje didaktický příklad duchovního života: *Já jsem si vyvolil za ochranu, Matičku Cellenskou svatou Pannu, k ní já chci mou cestu ještě konat, to proto bych mohl šťastně skonat, nechť se jak chce se mnou děje, je Matka Cellenská má nádej*.¹³⁴

Spojení s danou lokalitou je u poutnických písní klíčové, zvláště zde najdeme oslavu a chválu Panny Marie Cellenské, kterou podrobněji rozvedeme níže. V našem materiálu jsme však našli také píseň, v níž se konkrétní spojení s Mariazell v podobě označení místa či Panny Marie Cellenské objevilo v následující formě: *bud' uctěná zvelebená, tisíckrát bud' pozdravená, ó přesvatá Rodičko! Svatohorská Matičko / Svatokřtinská Matičko / Svatocellenská Matičko*.¹³⁵ Věřící si tedy podle své aktuální návštěvy poutního místa vybrali jednu z možností. Zde můžeme spatřit fenomén variantnosti či univerzálnosti,¹³⁶ jenž byl mezi barokními duchovními písněmi naprosto běžný, často stačilo změnit jméno svatého či poutního místa v textu a vznikla nová píseň o zcela jiném patronu nebo poutní lokalitě. Svědčilo to o oblibě

---

¹³² KNM, sign. K10515. Píseň horlivá K Panně Marii Cellenské k ní putujících. Vytiskněná na Malý Straně.

¹³³ KNM, sign. K10613. Píseň k blahoslavené Panně Marii Svato-Cellenské. Všem horlivým Poutníkům pro zpěv líbezný na světlo vydaná. Vytiskněná v Jindřicho-Hradci.

¹³⁴ KNM, sign. K10549. Horlivá píseň k Panně Marii Cell[e]nsk[é]. Vytiskněná roku 1774.

¹³⁵ MZK, sign. ST1-0367.323. Žízlivý poutník, aneb cellenská cesta, s. 249.

¹³⁶ IVÁNEK, Jakub. Genologická analýza českých barokních písní o svatých. In: MALURA, Jan. Žánrové aspekty starší literatury. Ostrava, 2010, s. 44.

těchto písní, neboť byly neustále duplikovány a plnily trh tištěné produkce po celé zemi. O popularitě poutnických písní vypovídá také pěvecká realizace, která je s tímto typem písní úzce spjatá, oblíbenost písní dokládají poznámky uvádějící text písně, jako např.: *Zpívá se známou notou* či *Zpívá se jako...*

Dalším znakem poutnických písní je sborová výpověď, jež je typická pro žánr hymnu, který je podle našeho názoru poutnickým písním nejbližší. To potvrzuje i Jakub Ivánek, jenž si pokládá otázku, zda chápat poutnické písně jako samostatnou žánrovou oblast, nebo je vnímat jako součást hymnů.¹³⁷

V písních můžeme najít efektní dialogické střídání subjektu a objektu promluvy, nejčastěji v podobě poutníka či sboru poutníků, Panny Marie, výjimečně i Ježíše Krista. Jako příklad uvádíme úryvky z *Nábožné písně k Panně Marii Cellenské*, kde vidíme poutníka v roli svolávače k lidu: *Sem sem milí poutníčkové rychle chvátejte, k Svato-Cellenský Marii sem pospíchejte, nechtějte dýl prodlévat, hledte sobě stěžovat, jistě že nám naše Matka bude spomáhat*, Panny Marie k poutníkům: *Že mne Matkou nazýváte máte nádeji, že vás v ničem neoslyší mé milé děti...* a poutníka k Panně Marii: *Že ale teď musím pryč jít a to v tu dobu, tělo i duši poručím pod tvou ochranu...*¹³⁸ Podle Ivánka „jsou tyto dramaticky stavěné písně věrohodným obrazem pouti jako divadelní hry a ty nejzdařilejší z nich dokážou i dnešního čtenáře zaujmout svou živostí a působivostí.“¹³⁹

Monologický charakter textu nacházíme zvláště u poutnických písní s převažující lamentační polohou. Rozlišujeme především monolog autorský vlastní vyprávěcím písním, který obsahoval promluvu samého tvůrce textu a obvykle vyjadřoval jeho individuální postoj. Aktérský monolog pak uvádí postavu neboli aktéra písně, který rozvíjí určité duchovní téma a přímo či nepřímo nabádá recipienta písně k meditaci nad tímto tématem,¹⁴⁰ např.: *Hříchů svých litujte, zkroušeně volejte, uslyš nás Matko*

---

¹³⁷ IVÁNEK, Jakub. Genologická analýza českých barokních písní o svatých. In: MALURA, Jan. Žánrové aspekty starší literatury. Ostrava, 2010, s.141.

¹³⁸ KNM, sign. K10575. Nábožná píseň k Panně Marii Cellenské. Všem nábožným ctitelům k potěšení na světlo vydaná. Vytiskněná v Hoře Kutný.

¹³⁹ IVÁNEK, Jakub. Genologická analýza českých barokních písní o svatých. In: MALURA, Jan. Žánrové aspekty starší literatury. Ostrava, 2010, s. 141.

¹⁴⁰ SZTURCOVÁ, Monika. Mariánské kramářské písně na příkladu sbírky kramářských tisků Muzea Těšínska. Ostrava, 2014, s. 66.

*Božská... Neb není nalezen ve světě hříšník ten, by mu milost v Syna, vyprositi nemohla, zdravas buď Maria...*¹⁴¹

K atraktivitě poutnických písní přispívá také vyšší kvalita veršů a ambiciózní slovní zásoba. Zmíněné aspekty potvrzují oblibu poutnických písní u věřících a širokou základnu čtenářů, resp. zpěváků na poutích, což také dosvědčuje Jan Malura: „Poutnická literatura byla tištěna ještě dlouho po největším rozmachu poutí a svou barokní podobu si zachovala až do poloviny 19. století.“¹⁴²

---

¹⁴¹ KNM, sign. K10538. Píseň nová k blahoslavený Rodičce Boží Marii Panně Cellenský. Všem jejím pobožným ctitelům pro potěšení na světlo vydaná. V Hoře Kutný u Jana Šlereta.

¹⁴² MALURA, Jan, ed. Tanner, Matěj. Hora olivetská. Brno, 2001, s. 6.

5. Panna Maria Cellenská v poutnických písních

V této kapitole se zaměříme na obsahovou rovinu poutnických písní spjatých s Mariazell, zvláště na zobrazení Panny Marie Cellenské v nich. Na úvod je však důležité zmínit, že mariánská úcta vychází z úcty ke Kristu, Bohu Synu, přičemž úcta k Bohu ve třech osobách je z teologického a věroučného hlediska pro křesťany primární. Postava Ježíše v mariánských písních často epicky souvisí s Pannou Marií, která je zde jmenována jako Rodička Krista nebo ji poutníci žádají o přímluvu u Krista, např.: *Ach Maria, přispěj v ouzkostech nám pomáhej, před synáčka tvého, naše prosby přednášej...*¹⁴³ Závěr písní navíc téměř vždy obsahuje obrácení k Bohu Otci, Ježíši či Duchu svatému, například v poslední sloce písně: *Amen můj Ježíši dokonávám, poslední hodinku vám podávám, uděl milost, vyslyš žádost, po smrti dej v nebi věčnou radost.*¹⁴⁴

Mariánské motivy vychází z okruhu Bible, křesťanské dogmatiky a lidové zbožnosti. Začněme samotným označením Boží rodičky jako „Panna Maria“, římskokatolická církev již roku 553 dala Marii titul „vždy panna“, motiv Mariina panenství je v mariánských písních jedním z nejčastějších, jako např.: *ta překrásná Panna, šťastná ve svém trůnu sedí...*¹⁴⁵ Nejvýznamnější rolí Panny Maria je však Matka Krista neboli Matka Boží či v písních označovaná také jako Bohorodička: *Slyším krásně a líbezně zpívati slavička, tu kde krásná a spanilá jest Boží rodička...*¹⁴⁶ Křesťané tento vzorec přejali a začali Pannu Marii vnímat v přeneseném významu také jako svou matku, v písních jmenovanou: matku věřících, dobrotivou či laskavou matičku atd.

Dále jsou běžné tituly Spomocnice či Pomocnice křesťanů a Ochránkyně, křesťané se utíkali pod Mariin tzv. mateřský plášť, který symbolizoval ochranu a útočiště, kterou jim Panna Maria poskytovala. Ve vztahu k Bohu věřícím Panna Maria pomáhala jako Prostřednice mezi lidmi a Bohem, např.: *Maria Panna, ta jest Spomocnice, mezi*

---

¹⁴³ KNM, sign. K10650. Vzbuzující píseň k Svato-Celenské Panně Marii, všem mariánským ctitelům k duchovnímu potěšení obětovaná. Vytiskněná v Hoře Kutný.

¹⁴⁴ KNM, sign. K10613. Píseň k blahoslavené Panně Marii Svato-Cellenské. Všem horlivým Poutníkům pro zpěv líbezný na světlo vydaná. Vytiskněná v Jindřichu-Hradci.

¹⁴⁵ KNM, sign. K10587. Nová píseň k Panně Marii Celenské, v nížto ctitel mariánský v lásku, láskou hořící se odevzdává.

¹⁴⁶ KNM, sign. K10587. Nová píseň k Panně Marii Celenské, v nížto ctitel mariánský v lásku, láskou hořící se odevzdává.

*Bohem a hříšníkem silná Prostřednice,*¹⁴⁷ či jako Přímluvkyně a Orodovnice, poutníci se na ni obracejí o pomoc, ochranu a přímluvu: *Ty svítíš co Denice, buď naše Spomocnice, v našich bídách, a ouzkostech Orodovnice.*¹⁴⁸ Výjimečně jsme v písních našli označení Potěšitelkyně a Lékařka, např.: *Ta jest lékařka dobrá, Matka Krista Pána, která lidí na tisíce již uzdravila.*¹⁴⁹

Mariánský kult se také zakládal na exemplární hodnotě Panny Marie, byla modelem křesťanského života: *Tys čistoty zrcadlo, ó Maria*¹⁵⁰ a ideálem v protikladu k hříšnosti člověka jako „Nová Eva“. V mariánských modlitbách a písních se často objevuje motiv zvěstování Panny Marie a neposkvrněného početí.¹⁵¹ V menší míře se zde vyskytuje motiv Panny Marie Bolestné, která se skrze tragédii Kalvárie a další těžkosti svého života přiblížila lidem, křesťanům byla sympatická zcela lidská přirozenost Panny Marie. V neposlední řadě v písních najdeme téma Nanebevzetí Panny Marie, jež bylo papežem oficiálně potvrzeno až ve 20. století. Panna Maria byla podle tohoto dogmatu vzata do nebe svým Synem jako Královna. Titul Marie jako Královny je ve věrouce církve velice běžný, dokládá to už samotný název jedné z nejznámějších mariánských písní, *Salve Regina*. V našem materiálu písní jsme zaznamenali např.: *Královna nebe i země, nebes panovnice, Královna arch-anjelská* či např.: *Vidím není ptáček, než anjeliček, před tou Královnou Božskou, zpívá píseň anjelskou.*¹⁵²

V mariánských modlitbách se vyskytuje také prvek milostného citu, kterým věřící vyjadřují svou lásku Panně Marii, jako příklad uvádíme následující verše: *Žádný v světě nevypoví k tobě tajnou lásku, kterou já v mém srdci nosím celenský obrázku...*¹⁵³ Na konci písně k Panně Marii Cellenské najdeme obvykle vždy jednu nebo dvě sloky tematizující smrt, např.: *když mně ujde, cíl můj dojde s světem loučiti,*

---

¹⁴⁷ KNM, sign. K10515. Píseň horlivá K Panně Marii Cellenské k ní putujících. Vytiskovaná na Malý Straně.

¹⁴⁸ KNM, sign. K10518. Píseň nová K Panně Marii Cellenské. V Praze, u Františka Jeřábka.

¹⁴⁹ KNM, sign. K10544. Píseň nově složená k Panně Marii Cellenské.

¹⁵⁰ MZK, sign. ST1-0367.323. Žíznivý poutník, aneb cellenská cesta, s. 249

¹⁵¹ Panna Maria byla počata bez hříchu, toto dogma bylo však uznáno až r. 1854.

¹⁵² KNM, sign. K10538. Píseň nová k blahoslavené Rodičce Boží Marii Panně Cellenské. Všem jejím pobožným ctitelům pro potěšení na světlo vydaná. V Hoře Kutný u Jana Šlereta.

¹⁵³ KNM, sign. K10587. Nová píseň k Panně Marii Cellenské, v nížto ctitel mariánský v lásku, láskou hořící se odevzdává.

*račiž matičko celenská mne neopouštěj.*¹⁵⁴ Lidé v době novověku kladli velký důraz na zajištění vhodného odchodu z tohoto světa, jak dokládají tehdy často vydávané příručky dobré smrti.¹⁵⁵ Největší obavy měli věřící z posledního pozemského boje s ďáblem při umírání, který se bude snažit, aby se zřekli Boha a zatratili tak svou duši. Přáli si zemřít jako dobří křesťané s myšlenkou na Boha, Panu Marii, dokonce se v písních vyskytují přání, aby poutníci dokázali vyslovit před smrtí tato jména, jako např.: *Kdybych ale z vůle Boží umřít musel, a s pekelným nepřítelem půtku mít měl, dej mně vyřknout ty slova, Ježíš, Josef, Maria, neb ďábel musí odstoupit skrze ta jména.*¹⁵⁶

---

¹⁵⁴ KNM, sign. K10587. Nová píseň k Panně Marii Celenské, v nížto ctitel mariánský v lásku, láskou hořící se odevzdává.

¹⁵⁵ SLÁDEK, Miloš. Vítr jest život člověka aneb život a smrt v české barokní próze. Praha, 2005, s. 26.

¹⁵⁶ KNM, sign. K10575. Nábožná píseň k Panně Marii Cellenské. Všem nábožným ctitelům k potěšení na světlo vydaná. Vytištěná v Hoře Kutný.

6. Básnické jazykové prostředky

Hlavním cílem mariánských poutnických písní je vyjádření lásky poutníků k Panně Marii pomocí velebení, oslavy a chval. Podle Jakuba Ivánka „najdeme spoustu oslavně-epických hymnů také mezi kramářskými písněmi, což je také dalším důkazem toho, že oblast těchto tisků je konglomerátem rozmanitých textů, někdy i ambicióznějšího rázu, neboť oslavně-epické hymny bývají často texty se zdůrazněnou estetickou složkou.“¹⁵⁷ To je také případ poutnických písní a modliteb spjatých s Pannou Marií Cellenskou, z nichž nyní představíme nejběžnější básnické prostředky, které vycházejí především z biblických příběhů a lidové mariánské úcty.

Podle Jana Malury „není modlitby bez oslovení“, apostrofu vnímá jako základní stavební prvek modliteb.¹⁵⁸ Podobně je tomu u mariánských poutnických písní, avšak v mnohem větší míře, např.: *ó milosti plná Panno Maria Rodičko Boží svatocellenská, ó živý pramene Božské milosti, ó mocná prostřednice mezi rozhněvaným Bohem a hříšníkem...*¹⁵⁹ Oslovována je především Panna Maria, kromě nejběžnějších označení, jež jsme uvedli v předcházející kapitole, se v písních objevují oslovení formou metafory jako: *krásná růžičko, drahá perličko, ó přesladká panenka*. U poutnických písní výrazně oslavného charakteru však můžeme najít i ambicióznější apostrofy, např.: *z Jericha vinná růžičko; Marie Cellenská ozdobo, všeho dobrého nádobo; koruno panen; ó mé zlaté potěšení; ó živý pramene božské milosti; ó Panno nebeská, překrásná růže rajská*.

V některých písních se však mluvčí obrací i na poutníky, což je případ svolávacích začátků, v dialogických písních však poutníky oslovuje také Panna Maria, jako např.: *můj poutníčku, mé milé děti*, Panna Maria zde nabízí radost, milost, odpuštění hříchů, slibuje svou přímluvu a uvádí další motivy, které by poutníka měly zaujmout a vzbudit v něm zájem vydat se na pouť či již pokračovat v cestě, jako příklad uvádíme části písně: *Maria poutníky k sobě volá. Chci být dobrá země paní, zastávat svoje poddaný... Chci nemocné uzdraviti, od nich nemoc odvrátiti... Chci potěšit zarmoucené...*

¹⁵⁷ IVÁNEK, Jakub. Písně o svatých v české barokní literatuře. Ostrava, 2011, s. 30.

¹⁵⁸ MALURA, Jan, ed. Tanner, Matěj. Hora olivetská. Brno, 2001, s. 30.

¹⁵⁹ MZK, sign. ST1-0381.329. Radostná cesta v tomto plačtivém oudolí. Modlitba k zázračnému obrazu Panny Marie svato-cellenské, s. 199-200.

*Chci milostivá všem býti, své uši jim nakloniti...*¹⁶⁰ Věřícím je doporučeno skrze promluvu Panny Marie konat pouť do Mariazell pravidelně, např. jednou za rok: *Já jsem pravá země paní, chci vidět svoje poddaný: aby aspoň za rok jednou, se dali vidět přede mnou. Podťte všichni ke mně sem do štyrské země.*¹⁶¹

Zaznamenali jsme také oslovení Ježíše Pannou Marií v reakci na prosby poutníků adresovaných Panně Marii za úrodu: *Ó můj nejmilejší Synu krot' Otce svého, vyžádej ty mým ctitelům potřeb od něho, dej jim zas požehnání, by víc hladu neměli, neb jsou jej dost zakusili, kteří jsou živí.*¹⁶²

Estetickou rovinu textu tvořily také metafory a epiteta popisující nádheru, čistotu, dokonalost či moudrost Panny Marie, velice často byly tvořeny biblickými motivy, jako například: *Překrásná lilium, Panno Maria, vonné konvalium..., tys Esther překrásná..., Rebeka překrásná, plná milosti...,*¹⁶³ *lásky Boží plamen..., Tys ráj pravé rozkoše..., Pána Krista svatyně..., tys trůnem Šalamouna..., Ó z nebe sladký střede...,*¹⁶⁴ *studnice sladká..., jsi hořící a nehořící keř, růže rajská...*¹⁶⁵ Krásu, exkluzivitu a velkolepost Panny Marie vyjadřují také básnická přirovnání, např.: *krásná nad lilium,*¹⁶⁶ *Tys nad měsíc krásnější, ó Maria, i nad slunce jasnější, Alleluja,*¹⁶⁷ *nad perle drahé kamení, nad všechno stvoření.*¹⁶⁸

Tyto tropy dovršují hyperboly, které se v poutnických písních velice často vyskytují. Typickým nadsazeným motivem v písních je tzv. omdlévání, jímž poutník vyjadřuje svůj cit k Panně Marii: *ó matičko mé srdéčko bez tebe omdlévá, kdybych tebe neměl*

---

¹⁶⁰ KNM, sign. K10546. Píseň po[božná] kterak Panna Maria Celenská líbezně své poutníky k sobě volá a kterak každý poutník její na ten volající hlas odpovídá. Vytištěná v Jindřicho-Hradci, u Ignácia Hilgartnera.

¹⁶¹ KNM, sign. K10546. Píseň po[božná] kterak Panna Maria Celenská líbezně své poutníky k sobě volá a kterak každý poutník její na ten volající hlas odpovídá. Vytištěná v Jindřicho-Hradci, u Ignácia Hilgartnera.

¹⁶² KNM, sign. K10575. Nábožná píseň k Panně Marii Cellenské. Všem nábožným ctitelům k potěšení na světlo vydaná. Vytištěná v Hoře Kutný.

¹⁶³ KNM, sign. K10511. Píseň k Panně Marii Cellenské. V Praze, u Jana Šlereta.

¹⁶⁴ MZK, sign. ST1-0367.323. Žíznivý poutník, aneb cellenská cesta, s. 249.

¹⁶⁵ MZK, sign. ST1-0367.323. Žíznivý poutník, aneb cellenská cesta, s. 134.

¹⁶⁶ KNM, sign. K10518. Píseň nová k Panně Marii Cellenské. V Praze, u Františka Jeřábka.

¹⁶⁷ MZK, sign. ST1-0367.323. Žíznivý poutník, aneb cellenská cesta, s. 249.

¹⁶⁸ KNM, sign. K10587. Nová píseň k Panně Marii Celenské, v nížto ctitel mariánský v lásku, láskou hořící se odevzdává.

spatřit umřel bych Maria...,¹⁶⁹ když zpomínám, tak omdlévám, jak Maria volá...¹⁷⁰
Vyjádření emotivity pak najdeme zvláště v případě loučících písní, kde se často vyskytují pasáže projevující lásku k Panně Marii, např.: *Poutník. Ó Matko nejmilostnější! Láskou srdce raniš, nad med sladší tvé slovíčko, které ke mně pravíš, nebo mé srdce ztrápený, žádá míti požehnání od tebe Matky své.*¹⁷¹ Dojem silného zaujetí a úcty tvoří superlativy a výrazy zesilující význam: *Nadevšechno nejkrásnější Maria v tom světě nad perle drahé kamení nad všechno stvoření, ta překrásná Panna...*¹⁷²

---

¹⁶⁹ KNM, sign. K10587. Nová píseň k Panně Marii Celenské, v nížto ctitel mariánský v lásku, láskou hořící se odevzdává.

¹⁷⁰ KNM, sign. K10587. Nová píseň k Panně Marii Celenské, v nížto ctitel mariánský v lásku, láskou hořící se odevzdává.

¹⁷¹ KNM, sign. K10603. Píseň, aneb loučení s Pannou Marií Cellenskou. V Litomyšli vytištěná.

¹⁷² KNM, sign. K10587. Nová píseň k Panně Marii Celenské, v nížto ctitel mariánský v lásku, láskou hořící se odevzdává.

Závěr

Téma poutí a poutní tradice nabízí bohatý okruh objektů k bádání. V naší práci jsme se zaměřili na mariánské poutě, jež jsou spjaty s Mariazell, jedním z nejvýznamnějších poutních míst Evropy. Stopy mohutné poutní kultury najdeme z hlediska její šířky, intenzity a významu nejvíce v tištěné produkci doby barokní. Propagační texty k poutím a zpracování poutní problematiky se vyskytují v mariánských atlasech, pamětních knihách, knihách zázraků, v kázáních či exemplech. Podle množství exemplářů a obliby však jasně vítězí českojazyčné poutnické písně a modlitby z kramářských tisků a poutnických příruček. Z tohoto materiálu jsme vybrali především mariánské poutnické písně ze 17. a 18. století uctívající Pannu Marii Cellenskou. Zpracováním a analýzou těchto spisů jsme získali povědomí o charakteru písní, jež závisí na fázi poutní cesty. Dále jsme odkryli žánrovou oscilaci textů mezi rovinou vyprávěcí, oslavnou a rozjímavou. Přiklonili jsme se k názoru, že díky své unikátnosti a širokému záběru žánrových poloh poutnické písně tvoří specifickou žánrovou polohu duchovních písní. Průběžně jsme zaznamenávali podoby mariánské úcty obecně i konkrétně k Panně Marii Cellenské, kterou vyjadřují kopie mariazellského zázračného obrazu a kapličky imitující mariazellský kostel v českých zemích. Především nás však zajímala devoce k Panně Marii v poutnických písních vztahujících se k Mariazell. Zde jsme objevili široké spektrum mariánských titulů a básnických prostředků, jimiž poutníci Pannu Marii zahrnovali a vyjadřovali tak svůj blízký vztah k ní. Domníváme se, že všechny zmíněné poznatky a další okruhy témat, které jsme v práci rozvíjeli, však pojí jeden společný rys: tím je význam víry v životě člověka zvláště barokní doby. Putující křesťané cestou překonávali mnohé těžkosti a už sama délka poutě především v případě exteritoriálních poutí dokazovala, s jak velkým odhodláním, nadějí a cílem věřící putovali. U Panny Marie Cellenské si vyprošovali pomoc a ochranu, děkovali jí, oslavovali a chválili ji, jak bohatě dokládají mariazellské poutnické písně.

Anotace

- 1. Příjmení a jméno autora:** Linderová Ingrid
- 2. Název katedry a fakulty:** Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta
- 3. Název diplomové práce:** Pouť do Mariazell v tištěné produkci 17. a 18. století
- 4. Jméno vedoucího diplomové práce:** Mgr. Jana Kolářová, Ph.D.
- 5. Počet znaků:** 90 554
- 6. Počet příloh:** 0
- 7. Počet titulů použité literatury:** 60
- 8. Klíčová slova:** pouť, Panna Maria, poutník, mariánská úcta, písně, Mariazell, poutní místo
- 9. Anotace diplomové práce:** Tato práce se snaží zpracovat českojazyčné texty, které tematizují pouť do Mariazell a rozvést podoby mariánské úcty v těchto spisech. Nejdříve se zaměříme na historii poutí a poutní kulturu v době barokní, do tohoto kontextu pak zasazujeme milostná zobrazení Panny Marie a dále rozvíjíme význam poutní lokality Mariazell. Pro naši práci jsou stěžejní mariánské písně a modlitby z kramářských tisků a poutnických příruček, ve kterých najdeme texty tematizující postavu Panny Marie z hlediska fáze poutě a žánrových poloh. V poslední části práce popisujeme zobrazení Panny Marie z tematického a básnického pohledu.

Resumé

The purpose of this thesis is to process and analyze Christian pilgrimage texts in the Czech language, which thematize an adoration of Virgin Mary connected with the pilgrimage place in Mariazell in Austria.

At the beginning of our work we deal with a tradition of pilgrimage that dates back to the roots of Christianity. Within the centuries the tradition increased to its greatest shape in Baroque era. The biggest development of pilgrimages starts at that time and it quickly increases the amount of pilgrimage places. Our thesis is focusing on the pilgrimages devoted to Virgin Mary, she is the object in baroque phenomenon of so-called miraculous images and sculptures of Virgin Mary. Among the most visited miraculous images belongs famous pilgrimage place Mariazell in Austria.

The thesis continues with the history and the importance of Mariazell, there is an interesting connection between Mariazell and Czech lands portrayed in the legend of building the Mariazell church by Moravian margrave Jindřich. We describe the important role of a confraternity in a religious life of Baroque period. Confraternities of Virgin Mary were organizing pilgrimage processions mostly from Brno and from the south of the Czech lands.

In the next chapter we introduce an important characteristics of pilgrimage literature that worships Virgin Mary, the most common form of those texts are songs and prayers. Their features are based on the particular phase of pilgrimage, that is why we work especially with pilgrimage manuals. These manuals and single printed spiritual songs contain three main genres: narrative, worshipping or celebrating and contemplative songs. We came to the conclusion that pilgrimage songs represent specific type of genre that combines all of these aspects to create unique species of religious literature.

A pilgrim and his/her relationship with Virgin Mary represents the main object in pilgrimage songs and prayers. Our thesis collects different worshipping types and portrayals of Mary with the exact examples. We concentrate on the thematic but also poetic aspects of those worshipping elements by which Virgin Mary is being adored.

The thesis summarizes the significant role of pilgrimages and the devotion of Virgin Mary in the life of Baroque Christians, as is demonstrated in our analyzed sources. These examples of Christian faith mostly the adoration of Virgin Mary brought us to the conclusion, that faith was very important part of life of 17th and 18th century. People were able to overcome very long and difficult journey, in order to express their devotion to God, Jesus and, of course, Virgin Mary. Our sources confirm large popularity of Mary, which is supported especially by portraying her in the pilgrimage songs and prayers connected with Mariazell.

Seznam literatury

Primární literatura

Prameny jsme transkribovali podle zásad Josefa Vintra:

VINTR, Josef: Zásady transkripce českých textů z barokní doby (Listy filologické 121, 1998, s. 341 – 346).

Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. K10587. Nová píseň k Panně Marii Celenské, v nížto ctitel mariánský v lásku, láskou hořící se odevzdává. S. I. S. a.

Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. K10511. Píseň k Panně Marii Cellenské. V Praze, u Jana Šlereta. S. a.

Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. K10544. Píseň nově složená k Panně Marii Cellenské. S. I. S. a.

Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. K10538. Píseň nová k blahoslavený Rodičce Boží Marii Panně Cellenský. Všem jejím pobožným ctitelům pro potěšení na světlo vydaná. V Hoře Kutný u Jana Šlereta. S. a.

Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. K10549. Horlivá píseň k Panně Mari Cell[e]nsk[é]. Vytisk[te]ná roku 1774. S. I.

Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. K10584. Nábožná píseň k Panně Marii Cellenské, všem věrným ctitelům k horlivému zpívání vydaná. Vytisk[te]ná v Hoře Kutný. S. a.

Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. K10575. Nábožná píseň k Panně Marii Cellenské. Všem nábožným ctitelům k potěšení na světlo vydaná. Vytisk[te]ná v Hoře Kutný. S. a.

Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. K10576. Nábožná píseň k Panně Marii Cellenské. Vytisk[te]ná v Pardubicích, 1798.

Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. K10637. Nábožná píseň k Panně Marii Svato-Cellenské. Všem věrným křesťanům, za milost žádajícím vydaná. Vytišť. v Hoře Kutný. S. a.

Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. K10590. Nová píseň k Panně Marii Cellenské. V Litomyšli vytištěná. S. a.

Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. K10609. Píseň aneb: Loučení s Pannou Marií Cellenskou. S. I. S. a.

Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. K10613. Píseň k blahoslavené Panně Marii Svato-Cellenské. Všem horlivým poutníkům pro zpěv líbezný na světlo vydaná. Vytištěná v Jindřicho-Hradci. S. a.

Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. K10546. Píseň po[božná] kterak Panna Maria Celenská líbezně své Poutníky k sobě volá a kterak každý poutník její na ten volající hlas odpovídá. Vytištěná v Jindřicho-Hradci, u Ignácia Hilgartnera. S. a.

Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. K10518. Píseň nová K Panně Marii Cellenské. V Praze, u Františka Jeřábka. S. a.

Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. K10533. Píseň nová k Panně Marii Cellenský, všem pobožným poutníkům na světlo vydaná. V Hoře Kutný u Jana Šlereta. S. a.

Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. K10521. Píseň nová k Panně Marii Cellenský všem její ctitelům k horlivému zpívání na světlo vydaná. Vytištěná v Hoře Kutný. S. a.

Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. K10650. Vzbuzující píseň k Svato-Celenské Panně Maryi, všem mariánským ctitelům k duchovnímu potěšení obětovaná. Vytištěná v Hoře Kutný. S. a.

Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. K10603. Píseň, aneb loučení s Pannou Marií Cellenskou. V Litomyšli vytištěná. S. a.

Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. K10515. Píseň horlivá K Panně Marii Cellenské k ní putujících. Vytiskána na Malý Straně. S. a.

Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. K10531. Píseň nová k Panně Marii Cellenské. Všem horlivým poutníkům vydaná. S. I. S. a.

Moravská zemská knihovna, studovna rukopisů a starých tisků, sign. ST1-0367.323. V Praze u Františka Jeřábka. S. a. Žížnivý poutník, aneb cellenská cesta: někdy od vlastence našeho mučedníka a patrona království českého sv. Václava Jindřichovi markraběti moravskému nejprv ukázaná, a nyní od věrných českých poutníkův ... každoročně konaná: Ta knížka jest mnohými modlitbami, písničkami a letaniemi z rozličných kněch sebraná, při pouti cellenské k užívání pro celý den spořádaná a okrášlená ... všem cellenským poutníkům v nově na světlo vydaná.

Moravská zemská knihovna, studovna rukopisů a starých tisků, sign. ST1-0381.329. V Litomyšli: vytiskána u Václava Turečka, 1782. Radostná cesta v tomto plačtivém oudolí: to jest: Každodenní pobožnost putujícího k zázračným obrazům, totižto: do Mariecell, k nerozdílné Trojici Boží, na Sontagberk a k bolestné Marii Panně taferlské: Kterážto pobožnost v městě evančickém v margkrabství moravském vyzdvižená roku 1753, nyní pak zase všem horlivým poutníkům českým a moravským na světlo vydaná. S dovolením císař. král. cenzury.

Vlastivědné muzeum v Olomouci, fond etnografie, sign. E15252. Nábožná píseň k Panně Marii Celenské, jak jednu manželku od zoufalství zachránila a ji při životě zachovala. V Olomouci. S. a.

Vlastivědné muzeum v Olomouci, fond etnografie, sign. E15334. Nová píseň o zkáze města a chrámu Mariecell. S. I. S. a.

Sekundární literatura

BARTLOVÁ, Milena. Pravda zvítězila: výtvarné umění a husitství 1380-1490. Praha, 2015.

BĚHALOVÁ, Štěpánka. Poutní místa v zahraničí a sbírka kramářských tisků Okresního muzea v Jindřichově Hradci. In: Jindřichohradecký vlastivědný sborník. Jindřichův Hradec, 1997, s. 10-31.

BOČKOVÁ, Hana. Knihy nábožné a prosté. K nábožensky vzdělávací slovesné tvorbě doby barokní. Brno, 2009.

BOHÁČ, Zdeněk. Poutní místa v Čechách. Praha 1995.

DÜLMEN, Richard van. Kultura a každodenní život v raném novověku. III. Náboženství, magie, osvícenství. Praha, 2006.

DVOŘÁKOVÁ, Hana. Me tibi dedico: votivní dary v okruhu lidové religiozity. Brno, 2000.

EICHLER, Karel. Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku: část dějpravná a popisná. Díl 1. Část 1. Brno, 1887.

HOŠKOVÁ, Miloslava. Poutní místa na Moravě a ve Slezsku ve světle lidové zbožnosti. In: Střední Morava: kulturně historická revue. Olomouc, 1996.

IVÁNEK, Jakub. Genologická analýza českých barokních písní o svatých. In: MALURA, Jan. Žánrové aspekty starší literatury. Ostrava, 2010, s. 121-141.

IVÁNEK, Jakub. Písně o svatých v české barokní literatuře. Ostrava, 2011.

KAFKA, Luboš. Dárek z pouti. Poutní a pouťové umění. Praha, 2009.

KALISTA, Zdeněk. Česká barokní pouť. K religiozitě českého lidu v době barokní. Žďár nad Sázavou, 2001.

KVĚT, Radan. Poutní cesty. In: Staré stezky. Brno 1999, s. 3-12.

LOUTHAN, Howard. Obracení Čech na víru aneb Rekatolizace po dobrém a po zlém. Praha, 2011.

MALURA, Jan, ed. Tanner, Matěj. Hora olivetská. Brno, 2001.

- MALURA, Jan. *Meditace a modlitba v literatuře raného novověku*. Ostrava, 2015.
- MALURA, Jan. *Česká hymnografie raného středověku ve středoevropském kontextu. Otázky českého kánonu*. In: Fedrová, Stanislava (ed.) *Sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky*. Sv. 1. Praha, 2006, s. 53.
- MALURA, Jan. *Žánrová hybridizace v české literatuře 16. a 17. století*. In: MALURA, Jan. *Žánrové aspekty starší literatury*. Ostrava, 2010, s. 99-120.
- MAŇAS, Vladimír. *Náboženská bratrstva a poutnictví na Moravě v raném novověku*. In: MAŇAS, Vladimír, Zdeněk ORLITA a Martina POTŮČKOVÁ. *Zbožných duší úl. Náboženská bratrstva v kultuře raněnovověké Moravy*. Olomouc, 2010, s. 20-28.
- MAŇAS, Vladimír. *Tištěná produkce náboženských bratrstev*. In: MAŇAS, Vladimír, Zdeněk ORLITA a Martina POTŮČKOVÁ. *Zbožných duší úl. Náboženská bratrstva v kultuře raněnovověké Moravy*. Olomouc, 2010, s. 44-49.
- NEBAUER, Z.: *O posvátnosti místa – genius loci*. In: HELLER, Jan. *O posvátnu*. Praha, 1993, s. 55-73.
- ODEHNAL, František. *Poutní místa Moravy a Slezska*. Brno, 2008.
- OHLER, Norbert. *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha, 2002.
- ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách v 17. a 18. století*. Praha, 2011.
- ROYT, Jan. *Proč stojí posvátná místa tam, kde stojí?* In: HELLER, Jan. *O posvátnu*. Praha, 1993, s. 109-113.
- ROYT, Jan. *Barokní devoční grafika a její autoři*. In: *Drobná devoční grafika. Katalog výstavy v Okresním muzeu v Rakovníku*. Rakovník 1995, s. 3-9, 14-32.
- SLÁDEK, Miloš. *Malý svět jest člověk aneb Výbor z české barokní prózy*. Praha, 1995.
- SLÁDEK, Miloš. *Vítr jest život člověk aneb Život a smrt v české barokní próze*. Praha, 2010.
- SZTURCOVÁ, Monika. *Mariánské kramářské písně na příkladu sbírky kramářských tisků Muzea Těšínska*. Ostrava, 2014.

ŠTAJNOCHR, Vítězslav. Panna Maria Divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa. Uherské Hradiště, 2000.

TEJČEK, Michal. Kapucíni v Brně v 17.-18. století. In: NOVÁK, František. Brno v minulosti a dnes. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna. Brno, 2005, s. 145-200.

Elektronické zdroje

Historie obce. Chlum u Třeboně. Oficiální web městyse. [online]. [cit. 2017-04-12]. Dostupné z: <http://www.chlum-ut.cz/historie-mestyse/d-53/p1=60>

Geschichte von Mariazell [online]. [cit. 2017-04-11]. Dostupné z: <http://mariazell.gv.at/mariazell>

Klein Mariazell. Internetová encyklopedie dějin Brna. [online]. [cit. 2017-04-12]. Dostupné z: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_ulice&load=2488

Modlitba uprostřed dne. *Liturgie* [online]. [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: <http://www.liturgie.cz/liturgie-hodin/modlitba-uprostred-dne/>

ROYT, Jan. Štýrské poutní místo založil Moravan. Katolický týdeník. [online]. 2004 [cit. 2017-04-12]. Dostupné z: <http://www.katyd.cz/clanky/styrske-poutni-misto-zalozil-moravan.html>